

Az intervenciók és az árfolyammozgások

Az 1985 szeptemberében megkötött úgynevezett Plaza-megállapodás óta eltelt több mint három esztendő alatt mind több jel utal arra, hogy a vezető tőkés országok központi bankjainak összehangolt pénzüpiaci intervenciók politikája képes befolyásolni a dollár árfolyamának alakulását és megakadályozni az árfolyamarányok nem kívánt elmozdulásait. A hét vezető tőkés állam összehangolt és egyeztetett gazdaság- és árfolyam-politikája egyrészt a korábbinál több és nagyobb stabilitást jelent a valutapiacok számára, másrészt pedig kiszámíthatóbbá teszi az egyes országok gazdasági fejlődését.

A rögzített árfolyamokat a hetvenes évek első felében felváltotta az árfolyamok lebegtetése. Ekkorra már egyértelművé vált, hogy a merev árfolyamok nem teszik lehetővé az alkalmazkodást azokhoz a gazdasági folyamatokhoz, amelyeket az olajárrobbanás idézett elő. Az árfolyamok lebegtetése azonban önmagában nem jelenthetett gyógyírt az egyes országok és a tőkés világ-gazdaság problémáira. A nem egyeztetett, „fegyelmetlen” lebegtetés következménye az volt, hogy az egyes országok elsősorban a saját gazdaságukra, céljaira koncentráltak, s nem vették figyelembe azokat a szélesebb nemzetközi összefüggéseket, amelyek már középtávon kedvezőtlenül hatottak vissza a gazdaság fejlődésére. A nem eléggé összehangolt lebegtetés következménye volt többek között a dollár árfolyamának többszöri nagy kilengése mindkét irányba. A robbanásszerű kilengések rövid időn belül szétzilálhatják a gazdaságot, „csak” árfolyamok miatt mérsékelhetik egy-egy ország versenyképességét a külpiacon, megfordíthatják a külkereskedelmi mérleg alakulásának irányzatát és felerősíthetik a protekcionista tendenciákat.

A Plaza-megállapodás és az ezt követő szakértői tanácskozások a dollár meggyengítése mellett a stabilabb árfolyamarányok kialakítását voltak hivatottak szolgálni. Ennek egyik fontos eszköze a központi bankok összehangolt piaci intervenciók politikája és gyakorlata.

Négy akció

Az első összehangolt intervencióra még 1985-ben került sor, amikor sikerült megfordítani a dollár szüntelen erősödésének irányzatát. A következő 1986-ban következett azzal a céllal, hogy még lejjebb nyomják a dollár értékét. Az idén januárban lezajlott akció célja éppen az volt, hogy az amerikai valuta árfolyamának további zuhanását megakadályozzák. Pénzügyi szakemberek véleménye szerint a központi bankoknak ez a hadművelete nem hozta meg a várt sikert. Az elképzeléseknek megfelelően alakult viszont a negyedik nagyobb pénzüpiaci intervenció az idén június és szeptember között. Ennek az volt a célja, hogy elősegítse a visszarendeződést, vagyis meggyengítse az ismét erősödő dollárt. Június 27-e és július vége között a FED (a Federal Reserve Board) és a nyugat-európai központi bankok csaknem nyolcmilliárd dollárt dobtak a piacra az amerikai valuta

meggyengítésére. A dolláreladás augusztusban is folytatódott, s szeptember első felében megindult az amerikai valuta értékvesztése. (Érdemes megjegyezni, hogy az év első nyolc hónapjában az amerikai valuta a nyugatnémet márkával szemben 19, a jennel szemben pedig 9 százalékot erősödött.) A központi bankok célja az idei februári árfolyamarányok visszaállítása volt, s az előrejelzések szerint erre az esztendő végéig sor is kerül.

A négy jelentősebb valutapiaci intervenció során az Egyesült Államok összesen 16,7 milliárd dollárt adott el, illetve vásárolt, attól függően, hogy gyengíteni, vagy erősíteni akarta a dollárt. Mintegy 10-12 milliárd dollárra tehető a japán és a nyugat-európai központi bankok intervenciók céljaira megmozgatott valutáinak összege.

Jól muzsikálnak

Pénzüpiaci szakemberek véleménye szerint a banki intervenciók többsége azért hozott sikert, mert jól sikerült a szinfalak mögötti egyeztetés és teljes összhangban „muzsikált a zenekar”. Persze segítette a kitűzött célok elérését a gazdaságpolitikák, ezen belül a kamatpolitika összehangolása is. Az NSZK-ban például az emelték a kamatlábakat, az USA-ban azonban — a dollár újbóli gyengülése miatt — a FED egyelőre elhalasztotta a prime rate idei ötödik emelését. Ugyancsak a dollár további erősödése ellen „dolgozott” az amerikai kereskedelmi mérleg részadatainak javulása, valamint a munkanélküliség újbóli emelkedése. (Ez utóbbi a valutapiacok számára azt bizonyít-

ja, hogy csökkenőben van az amerikai gazdaság túlfűtöttsége.)

A központi bankok valutapiaci intervenciói tehát egyrészt a dollár gyengítését, vagy erősítését szolgálták és szolgálják, de jó fegyver egy-egy váratlan politikai, vagy gazdasági esemény piaci túlreakálásának megelőzésére is.

Az Egyesült Államokban az intervenció végrehajtása több módon történik. Amennyiben a FED diszkrétan a háttérben kíván maradni, ügynökeként valamelyik kereskedelmi bank bonyolítja le a tranzakciót. (Ebben az esetben tehát a dollár eladása, vagy vétele nem a kormány nevében történik.)

Más esetben — elsősorban a lélektani nyomás érdekében — a FED maga jelenik meg eladóként, vagy vevőként a piacon, jelezve, hogy a tranzakció iránya az amerikai kormány szándékát fejezi ki a dollár árfolyamának alakulásával, illetve alakításával kapcsolatban. Az sem ritka eset, hogy a FED csak „bedobja” intervenciók szándékát, s a tényleges tranzakció elmarad. A kívánt árfolyammozgás mégis bekövetkezik — a pénzüpiaci ugyanis szinte automatikusan reagál a várható beavatkozás hírére. A pénzüpiaci intervencióra vonatkozó döntést az Egyesült Államokban a pénzügyminisztérium, a FED igazgatótanácsa és a FED New York-i kerületi intézménye együttesen hozza meg. (A döntést általában megelőzi a legfontosabb nyugati központi bankokkal folytatott konzultáció és egyeztetés.)

Amerikai vélemények szerint az intervenciók sikere azon is múlt, hogy az USA lépéseket tett a szövetségi költségvetés hiányának csökkentésére, a belföldi megtakarítási

hajlandóság ösztönzésére, valamint az amerikai áruk és szolgáltatások hazai, valamint külföldi versenyképességének fokozására. Ezzel párhuzamosan a nagy külkereskedelmi mérlegtöbblettel rendelkező országok — Japán és az NSZK — gazdasági eszközökkel fokozták a belföldi fogyasztást és igyekeztek a gazdasági növekedést valamelyest függetleníteni az export bővülésétől.

Más módszerekre is szükség van

Az amerikai közgazdászok egy része nem híve a központi banki intervencióknak, véleményük szerint hosszabb távon néhány milliárd dollár nem tudja befolyásolni a világ valutapiacát, amely több százszor nagyobb, mint az intervenció során felhasznált összegek. E nézetek ellenzői elismerik, hogy a Reagan-korszak első négy esztendejében végrehajtott pénzüpiaci intervenciók gyakorlatilag valóban hatástalanok voltak. Eppen azért — hangoztatják —, mert ezek elszigetelt, egyoldalú, pénzüpiaci közbelépések voltak. A nemzetközileg összehangolt intervenciók azonban sikeresek, s egyben időt biztosítanak az USA-nak és szövetségeseinek a pénzügyi és fiskális politika kidolgozásához. Ennek következtében a gazdaság úgymond visszaigazolja az intervencióval elért szándékolt árfolyammozgás irányát. Washingtonban úgy vélik, hogy a Plaza-megállapodás jótékony hatásai a nemzetközi pénzügyi és gazdasági koordinációra most vannak kibontakozóban. A dollár értékvesztésének többnyire közös „előidézése” első lépésnek tekinthető, s ennél is nagyobb eredmény — amerikai vélemények szerint —, hogy sikerült kialakítani egy olyan, viszonylag komplex együttműködési rendszert, amely megfelelő működés, illetve működtetés esetén a mindenkori érdekeknek megfelelően tartja kézben, irányítja az árfolyammozgásokat.

A pénzüpiaci intervenció „újrafelfedezése”, illetve alkalmazásának továbbfejlesztése távolról sem jelenti azt, hogy önmagában ezzel sikerült megoldást találni a tartósabb árfolyamkilengések kiküszöbölésére. A pénzüpiaci eszközök végleges „megregulázására csupán az intervenciók politikai alkalmazása nem elégséges, de mint egy komplex intézkedéssorozat része az utóbbi években alkalmazott bizonyult az árfolyamok és árfolyamarányok alakulásának befolyásolására.

Agrárvilágpiac

Egy akarat — százféle érdek

Az európai KGST-országok és a Szovjetunió részvétele a világ agrárkereskedelmében csökkenő mértékű. Részesedésük a világimportban 1986-ra az 1970. évi szint 80,9 százalékra csökkent. Ennél is nagyobb arányú volt térvesztésük az exportban, 1986. évi részesedési arányuk csupán az 1975. évi szint 67,2 százalékának felel meg.

Szemben a KGST-országokkal, a magyar mezőgazdaság a világtermelésben játszott szerepénél nagyobb arányban vesz részt a mezőgazdasági termékek kereskedelmében. Sajnálatos módon azonban a magyar részvétel is csökkenő intenzitású. Nagyon fontos figyelmeztetés, hogy a magyar agrárkereskedelem növekedési üteme nem tartott lépést a világkereskedelem bővülésével.

Csökkenő részesedés

A KGST-régióknak a mezőgazdasági világkereskedelemben bekövetkezett térvesztése mögött termékenként meglehetősen differenciált kép húzódik meg. Az európai KGST-országok agrárkereskedelmében a gabonafélék, a fehérjetakarmányok, a hús és a húskészítmények és a cukor a meghatározó. E termékek világkereskedelméből a részesedésük nem csökkent, sőt a hetvenes évekhez képest az ide irányuló import aránya is növekedett. 1985-ben a KGST-országok e termékcsoport világimportjából 19,1 százalékkal részesedtek. Ez mindenekelőtt a szovjet gabona- és húsvásárlások hetvenes években végbent nagyarányú növekedésének tudható be.

A világ élelmiszer-gazdasági rendszerét egységgé integráló nemzetközi piac a mezőgazdasági termelés viszonylag kis részét, 15 százalékát fogja át. A piacra kerülő termékmennyiség természetesen termékenként változik. Például a világ gabonatermeléséből a világkereskedelem 15, a rizstermelésből 5 százalékkal részesedik. Az állati termékeknek még kisebb hányada kerül a nemzetközi piacokra.

A mezőgazdasági világpiacon néhány ország tölt be meghatározó szerepet.

Az Agrárközgazdászok Nemzetközi Szövetsége (International Association of Agricultural Economists) Buenos Airesben tartott XX. világkonferenciáján Csáki Csaba akadémikus, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektorának személyében magyar elnököt választott. Ebből az alkalomból közöljük a konferencia agrár-világkereskedelemmel foglalkozó szekciójában elhangzott előadása nyomán készült cikket.

zötlen hatásairól. A Common Agricultural Policy (CAP), vagyis az úgynevezett közös agrárpolitika alapját az érintett országok 1958-ban rakták le, alapvetően a belső piacok stabilizálását, a mezőgazdasági jövedelmek védelmét és az önellátási szint növelését tűzve ki célul. Ez a politika a hetvenes évek második felétől, amikor az EGK elérte az önellátás szintjét, majd gyorsan növekvő készletek halmozódtak fel, gyakorolt különösen ellentmondásos hatást a globális élelmiszer-gazdasági rendszerre.

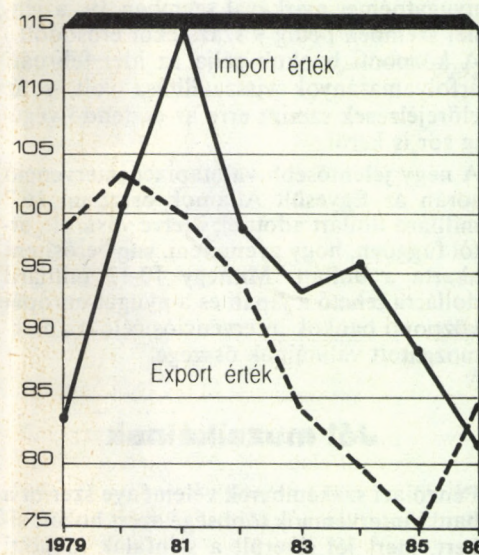
Az a tény, hogy a Közös Piacon belüli kínálat ingadozásainak terheit az EGK-agrárpolitika teljes egészében a világpiacokra zúdítja, joggal vált ki kritikát és éles bírálatot.

Kevésbé protekcionista az Amerikai Egyesült Államok agrárpolitikája. Itt a közvetlen piaci védelem kisebb mértékű, mint az EGK-ban. Az amerikai agrárpolitika számos eleme — a különböző termelés-befolyásoló és piacsabályozási programok — azonban végső soron protekcionista jellegű beavatkozás, és hatása a világpiacra hasonló a Közös Piac magatartásához.

A sors lehetne folytatni az egyes országok többé-kevésbé eltérő, de lényegét tekintve hasonló politikájának elemzésével. Összegezeként megállapítható, hogy az önző, egymással koordinálatlan nemzeti agrárpolitikák meghatározó szerepet játszottak a nyolcvanas évtized globális élelmiszer-gazdasági válságának kialakulásában.

Kényszerű támogatás

Az európai KGST-országok mezőgazdasági külkereskedelmének alakulása (1979-1981 = 100)

Forrás: FAO, Trade Yearbook

Globális mértékben a rendszer belső dinamikájából adódóan a jelenlegi helyzetből kétféle elmozdulási irány lehetséges. Egyik az önellátás és a további autarchikus fejlődés iránya, a másik pedig a korlátok csökkentése és a kereskedelem liberalizálása. Egy ország számára természetesen szélesebb a lehetőségek skálája.

Nyilvánvaló, hogy a természeti erőforrások korlátozott volta az egyes régiók kü-

vaslata. Eszerint a 14 ország indítványozza, hogy az országok az évezred végéig szüntessék meg az összes mezőgazdasági szubvenciót. Ennek érdekében javasolják, hogy már jövőre és 1990-ben is 10-10 százalékkal csökkentsék a támogatásokat. A 10-10 százalékos csökkentés hatóköre alól csak a nehézségekkel küszködő fejlődő országokat vonják ki.

Az előzőekben vázolt javaslatok — beleértve a Cairnsi csoport javaslatait is — fogadtatása a legfontosabb országok részéről egyelőre kedvezőtlen annak ellenére, hogy a közelmúltban az USA és az EGK álláspontjának rugalmasabbá válását valószínűsítő hírek is napvilágot láttak. Ma még az Amerikai Egyesült Államok legfeljebb tárgyalási alapként hajlandó elfogadni az indítványokat, a következő két évre javasolt 10-10 százalékos csökkentést azonban elutasítja, egyetért viszont azzal, hogy 2000-ig számolják fel a mezőgazdasági támogatásokat. A Közös Piac egyelőre hallani sem akar hosszú távú intézkedésekről, legfeljebb rövid távú szelektív szubvenció-csökkentést kész fontolóra venni.

Az EGK álláspontja szerint: csak a gabonafélék, a cukor és a tejtermékek szubvenciójának csökkentéséről lehetne tárgyalni. Japán ugyancsak óvatosan kezeli saját belső piacának megnyitására vonatkozó sürgetéseket, és mindenekelőtt a fokozatosság elvének fontosságát emeli ki.

Ellentétes érdekek

A „decoupling” (szétválasztás) az agrárközgazdaságtan közelmúltban megjelent új fogalma, amely jelzi a nemzeti agrárpolitikák átalakításának új irányát. A szétválasztás szó arra utal, hogy az agrárpolitikai gyakorlatban a mezőgazdasági népesség jövedelemszintjének megőrzését a mezőgazdasági termelés támogatásától függetlenül kell megvalósítani. A lényeg az áttérés a kereskedelemsemleges agrárpolitikai intézkedésekre a fejlett országokban, vagyis az agrárjuttatások csökkentésére a termelés

Bush kontra törvényhozás

George Bush január 20-án veszi át hivatalát, s egy olyan törvényhozással lesz kénytelen együttműködni, amelynek mindkét házában a demokraták vannak többségben. Noha a republikánusok és a demokraták a gazdaság megoldására váró problémáinak többségében egyetértenek, számos részletkérdésben és a gondok felszámolásának módjában jelentősen eltér egymástól a két párt álláspontja, tehát a következő négy évben nem lesz könnyű dolga az új elnöknek.

Az USA első számú gazdasági problémája a költségvetési deficit, amely a szeptember 30-án zárult pénzügyi esztendőben 155 milliárd dollár volt. Bush a deficit lefaragását nem a bevételi oldal bővítésével, hanem a kiadási oldal úgynevezett rugalmas befagyasztásával kívánja elérni. Ennek az a lényege, hogy a költségvetés egyes rovatainak kiadásai csak az infláció arányában növekedhetnek, a személyi jövedelmek adójának emeléséről pedig szó sem lehet. A törvényhozás demokrata képviselői és szenátorai a deficit lefaragásához kevésnek és erélytelennek tartják az elnök gazdaságfilozófiáját. A demokrata honatyák szükségesnek tartják a katonai kiadások összegének csökkentését, ugyanakkor nem zárkoznak el az adóemelés gondolatától sem, bár ők is „szentnek” tekintik a személyi jövedelemadózás mai rendszerét, azonban a költségvetési bevételek növelése érdekében szükségesnek tartják a vállalati adók emelését, valamint pótagadók kivetését a szeszes italokra, a cigarettára, valamint a motorbenzinre. Bush már jelezte a törvényhozás demokrata tagjainak, hogy hajlandó velük külön megbeszéléseket is folytatni az álláspontok közelítésére.

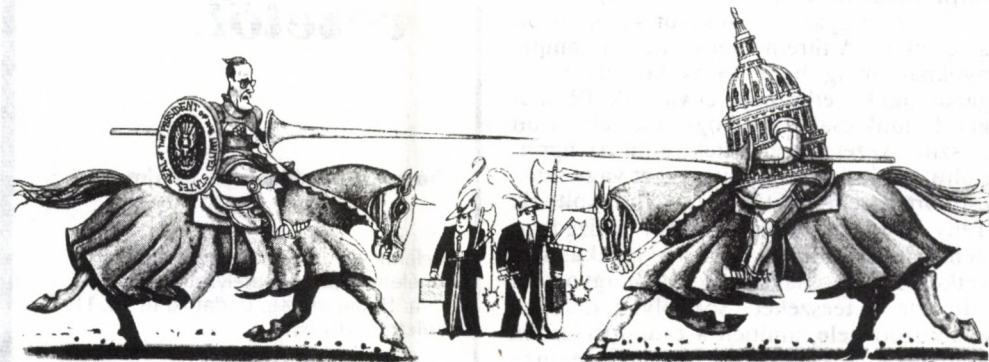
Az elnök ígérte, hogy folytatni fogja a reagani időszak úgynevezett deregulációs politikáját, az állam szinte teljesen kivonult a gazdaságból. Erre jó példa a „szabad egek” politikájának meghirdetése és gyakorlata a légitársaságokban, valamint a vállalati egyesülések a cégfelvásárlások során tanúsított kormányzati „magatartás”. A trósztelles törvény „szabadabb” értelmezése tette lehetővé, hogy az utóbbi 4-5 esztendőben soha nem látott magasságokba szökött a cégfelvásárlási láz az USA-ban. A törvényhozás demokrata szárnya nem a híve a teljes deregulációnak, szükségesnek tartja például a szabadverseny korlátozását a légitársaságokban, valamint a bankműveletek egyes területein.

Az új amerikai elnök támogatja azt a Reagan-javaslatot, amely a mezőgazdasági

támogatások felszámolását célozza az egész világon az ezredfordulóig. Az USA elsősorban a Közös Piacotól követeli a mezőgazdasági támogatások felszámolását, saját házában pedig a farmereknek nyújtott támogatások összegét függetleníteni akarja az egyes gazdaságok termelési értékétől. Ez az intézkedés egyértelműen a farmerek bevételeinek csökkenésével járna. A demokraták viszont hallani sem akarnak a farmergazdaságok összjövendelmének megnyirbálásáról.

Jelentősek a nézetkülönbségek Bush és a

törvényhozás demokratai között a minimális órabérek kérdésében. A demokraták már 1988-ban kezdeményezték a minimális órabérek országos szintű felemelését. Utoljára 1981-ben emelték ezeket a béreket, s azóta az infláció jócskán lefaragott a minimálórabérek realértékéből. A demokraták — Kennedy szenátor vezette — kezdeményezését a Reagan-adminisztráció ellenezte, s a kampány során George Bush is felemás módon foglalt állást ebben a kérdésben. A szakemberek arra számítanak, hogy a minimálórabér kérdése már 1989 tava-

szán a törvényhozás elé kerül, s minden valószínűség szerint mind a kongresszus, mind pedig a szenátus az emelés mellett foglal majd állást. Az új elnöknek tehát ebben a kérdésben is hamarosan színt kell vallania.

Az elnök az olajtermelés ösztönzése érdekében esetleg hajlandó némi adókedvezményt nyújtani az úgynevezett független termelőknek (tehát nem a nagy multinacionális olajcégeknek). A földgáztermelők azonban nem számíthatnak az árelenőrzés megszüntetésére. Nem kizárt, hogy belátható időn belül különadót vetnek ki a motorbenzinre. A demokraták egyetértenek, sőt javasolják a különadó mielőbbi bevezetését, s hajlandók egyetértésüket adni a földgáz árelenőrzésének fenntartásához is.

Reagan nyomdokain haladva Bush a tisztességes szabadkereskedelem híve, feltehető azonban, hogy nem fog majd elzárkózni a protekcionista intézkedések „adagolásától” sem. Különösen akkor enged majd a protekcionista nyomásnak, ha az USA külkereskedelmi mérlegének hiánya nem mérséklődik a várt mértékben. A törvényhozás demokrata képviselői és szenátorai hívei a protekcionizmusnak, ezért megkülönböztetett figyelemmel kísérik majd az 1988-ban elfogadott kereskedelmi törvény végrehajtását.

Éles összecsapások várhatók a kereskedelmi törvény értelmezésében, hiszen annak egyik kezdeményezője és fő támogatója Lloyd Bentsen, a Demokrata Párt alelnökjelöltje volt, aki továbbra is tagja a törvényhozásnak.

A Bush vezette kormány és a demokrata többségű törvényhozás együttműködése nem lesz békés és kiegyensúlyozott, bár az elnök gazdaságpolitikájának egyelőre csak a fő vonásai ismertek, s nem kizárt, hogy gazdasági „csapata” — számolva a törvényhozás összetételének realitásaival — „simulékonyabb”, sok kompromisszumot tartalmazó stratégiát dolgoz majd ki.

GARA SZABOLCS

hogy gátat szabjon újabb kialakulásának.

6 Felül kell vizsgálni a szektorsemlegesség figyelembevételével gyökeresen meg kell változtatni a jelenlegi ár-, adó- és támogatási rendszert. A beruházási támogatások helyett kedvező hitelekkel kell biztosítani. A hitelrendszerben érvényesíteni kell a mezőgazdasági termelés ciklikusságából, és általában a gazdálkodás sajátosságaiból adódó követelményeket. A beruházások támogatására szánt összegből elsősorban a vidék infrastruktúráját kell fejleszteni.

7 A mezőgazdaságban megvalósuló együttműködési munkamegosztási rendszer újjászerveződése és rugalmasságának megőrzése érdekében új típusú — szövetkezeti és magán- — pénzügyi, kereskedelmi és szolgáltató vállalkozási formákat kell kialakítani.

8 Biztosítani kell a mezőgazdaságban a szervezkedés, egyesülés teljes szabadságát. Lehetővé kell tenni a szövetezés, gazdasági egyesülés és valódi — nem a hatalomnak alárendelt — érdekképviselet változatos formáit.

9 A mezőgazdaság intézményi rendszerének ésszerűsítése nem mehet végbe az ország egész gazdasági rendszerének átalakítása nélkül. Alapkövetelmény az államigazgatás és az állami tulajdonkezelés szétválasztása, a kereskedelem és a pénzügyek jogi és szervezeti rendszerének átalakítása.

*

Egy alternatív állásfoglalást csak úgy lehet értékelni, ha összehasonlítjuk vagy az eddigi, vagy a jövőt elképzelő hivatalos politikai, esetünkben agrárpolitikai koncepciókkal. Ekkor derülhet ki, hogy mennyiben és miben akar újat az „új” és miben védi álláspontját, mit képzel el másképpen a „rég” politika. Ezt már részben megtette a Magyar Hírlap tavaly karácsonyi száma, amikor a MÉM, a TOT, az Agrárgazdasági Ku-

llak, illetve azok ökológiai adottságai eleve meghatározzák az élelmiszer-gazdaság szerkezetét.

Az új szerkezetet azonban nem központiilag kell meghatározni. A gazdaságpolitikának a szerkezetátalakítás feltételeit kell biztosítani; olyan környezetet, amely megteremt a piacot és az élelmiszer-gazdaság piacérzékenységét, amely azután folyamatosan „gondoskodik” a szerkezetváltásról.

Félreértés ne essék, ez nem a gyepelő odadobását jelenti, hiszen a struktúrapolitikát sehol sem építik csak a piacra. A piaci hatásokat állami, ha úgy tetszik, központi intézkedésekkel kell korrigálni. Ide tartoznak többek között a különböző intervenciók alapok, a hosszú távú termeléspolitika eszközei, mint például a beruházási támogatások. Ami pedig az új agrárpolitika kidolgozóit illeti, az MSZMP már az 1957-es agrár-téziseit is széles társadalmi bázisra támaszkodva dolgozta ki, nem feledkezve meg az élelmiszer-fogyasztók érdekeinek figyelembevételéről sem.

Az új agrárpolitika kidolgozásával is ezt az utat járjuk. A magyar agrárpolitikának társadalmi nemzeti programnak kell lennie, hogy az esetleges hibás koncepciókat maga a társadalom rostálhassa ki.

2. Az erőszakos kollektivizálástól az MSZMP 1957-ben, 1960-ban és így most is elhatárolta és elhatárolja magát. A szövetkezetek megteremtésétől azonban nem! Agrárpolitikánknak ugyanis ez az egyik alapja. Persze a gyakorlat sokszor különbözött az elvektől. A türelmetlenségnek, a kampányoknak máig ható káros társadalmi és gazdasági következményei vannak. Például gondoljunk csak arra, hogy sok helyütt ott is szövetkezetet szerveztek, ahol az agrárpolitikai tézisek szakszövetkezet vagy szakcsoport létrehozását tartották indokoltnak. Tény, hogy az elmúlt három évtizedben nem érvényesültek kellően a klasszikus szövetkezeti sajátosságok. Az állam agyonszabályozta a téziseket. Sok olyan dologba avatkozott bele, amiben a csoporttulajdon alapján a szövetkezeti önkormányzatnak kellene döntenie.

lunok romjain lehet felépíteni.

6. A piac egészséges működéséhez is szervezet- és szektorsemleges szabályokra van szükség. Az MSZMP agrárpolitikai tézis-tervezete is foglalkozik ezzel a kérdéssel. Ellentétben azonban az MDF véleményével, a jelenlegi beruházási támogatásokat nem célszerű teljes körben hitellel felváltani, még ha azok kedvezményes kamatozásúak is lennének. A lassan megtérülő beruházások, mint például az ültetvénytelepítések, a szarvasmarhatelepek építése elkép-

Az Agrober Vállalat felvételre keres felsőfokú szakirányú végzettségű és pénzügyi-számviteli területen nagy gyakorlatot szerzett

belső ellenőrt és számviteli vezetőt.

Bérezés megállapodás szerint.

Jelentkezni lehet részletes szakmai önéletrajzzal a személyzeti osztályon, cím: Budapest XI., Budafoki út 79. 1117. Telefon: 610-681.

téziseit — ez nem sikerült! Nem érdemes azon töprengeni, hogy ennek mi lehetett az oka. Az, hogy a felgyorsult események agrárpolitikai állásfoglalásaival az MDF sem tudott versenyre kelni, vagy az, hogy ugyanezen események hatására az MSZMP is nagyobb sebességre kapcsolt?

A lényeg az, hogy a gazdaságpolitika egyik fontos szegmensében, az agrárpolitikában úgy tűnik, ma nem lehet mást, többet mondani, mint amit a kormányzó párt is mond.

B. P.

KISVÁLLALKOZÓK, FIGYELEM!

A nem jogi személyiségű társasági vállalkozások 1988. évi nyereségszámolását jelentősen befolyásoló jogszabály értelmezéséről a Pénzügyminisztérium állásfoglalása a következő:

„A vállalkozói adó hatálya alá tartozó, jogi személyiséggel nem rendelkező társas vállalkozások bevitt vagyon utáni hozadék számításának tárgyában — a számítás alapjául szolgáló bevitt vagyonra vonatkozó — állásfoglalásunkat az Igazságügyi Minisztérium állásfoglalása alapján visszavonjuk. Az IM-állásfoglalást figyelembe véve a társas vállalkozásoknál is a naplófőkönyv bevitt vagyon rovatán szereplő, a tagok által ténylegesen a társaság rendelkezésére bocsátott vagyoni értéket (annak éves átlagát) kell a hozadék számításánál alapul venni.

A hozadék számításánál 16,5 százalékos kamatláb alkalmazható. Ezt a mértékét a 16/1988. (V. 19.) PM-rendelet (Magyar Közlöny 1988/21. szám) és a Pénzügyminisztérium közleménye a takaréklévé kamatprémiumáról (Pénzügyi Közlöny 1988/8. szám) határozza meg (12,5 százalékos maximális kamat plusz 4 százalékos kamatprémium). A rendelkezések hatálybalépését megelőzően megszűnt vállalkozók az akkor hatályos takaréklévé-kamatlábát és kamatprémiumot vehették figyelembe a hozadék számításakor.”

A „reagani örökség” mindkét elnökjelöltet nyomasztja, hiszen az Egyesült Államok új elnökének 1989 februárjában mintegy 2400 milliárd dollár államadóssággal (ebből a külföldi tartozások összege meghaladja a 300 milliárdot), várhatóan 150 milliárd dolláros külkereskedelmi mérleghiánnyal és 152 milliárd dolláros költségvetési deficitel a vállán kell elfoglalnia hivatalát.

Miközben a választási gyűléseken és a televíziós képernyőkön az elnökjelöltek az utolsó csatározásokat folytatják, a gazdasági program kidolgozásáért felelős csapatok vezetői mind többet árulnak el terveikről. Bush gazdaságpolitikáját a Stanford egyetemen tanító 42 éves Michael Boskin, Dukakisé pedig a Harvard egyetem 33 éves professzora, Lawrence Summers körvonalazza. Mindkét párt részéről több tucat közgazdász vesz még részt a következő négy esztendő gazdasági koncepciójának kialakításában; a csapatok vezetői tisztában vannak azzal, hogy támogatott elnökjelöltjük megválasztása esetén magas beosztás vár rájuk. A két munkacsoportot irányító közül kerül majd ki az új elnök gazdasági tanácsadó testületének vezetője. Nem érdektelen tehát gazdasági filozófiájuk, hiszen minden valószínűség szerint az USA új elnöke a saját „főközgazdász” receptjeit váltja majd valóra.

Lesz-e boskinizmus?

Boskin közgazdasági kutatómunkájának középpontjában az a kérdéskör áll, amelyik a gazdaságpolitikának a foglalkoztatottságra és a családi jövedelmekre gyakorolt hatásával foglalkozik. Ebből a szempontból igyekszik megközelíteni az amerikai gazdaság legfontosabb problémáit. Véleménye szerint a következő négy esztendő legfontosabb feladata a költségvetés egyensúlyának megteremtése, valamint az amerikaiak megtakarítási hajlandóságának növelése lesz. (Érdemes megjegyezni, hogy az átlag amerikai éves jövedelmének mindössze hét százaléka takarítja meg, a többit elkölti, illetve befekteti.) Boskin e fontos célokat a költségvetési és magánkiadások úgynevezett rugalmas befagyasztásával látja megvalósíthatónak.

Terve szerint az USA költségvetése 1993-ra egyensúlyba hozható, s ami a lényeg: adóemelés nélkül. (Ismeretes, hogy az Egyesült Államokban az adóemelés „forró” téma. Reagan megválasztásában is nagy szerepet játszott az adóemelés elkerülésére tett ígérete, s a jelenlegi elnökjelöltek sem kockáztatják megválasztási esélyeiket az adók növelésének meghirdetésével.) A költségvetés rugalmas befagyasztása azt

88. rept.

29.

Mit ígérnek az elnökjelöltek?

Az amerikai választási kampány finisében a két elnökjelölt még mindig meglehetősen homályosan fogalmaz gazdasági elképzeléseiről, de mind George Bush, mind pedig Michael Dukakis „csapata” lázasan dolgozik a háttérben annak a csomagtervnek az összeállításán, amely a Fehér Ház új lakójának gazdaságpolitikája lesz.

jelentí, hogy az egyes programok megvalósítására rendelkezésre álló összegek évente csak az infláció arányában növekedhetnek. Mindössze néhány rovatnak jutna a Boskin-féle elképzelés szerint több pénz: az oktatásnak, az AIDS-kutatásnak és kis mértékben az egészségügyi kiadásoknak. Véleménye szerint a deficit lefaragásában fontos szerep jut majd a gazdasági növekedés gyorsulásának, amely növeli az adóköteles vállalati profitokat. Évi 10-20 milliárd dollár költségvetési megtakarítást eredményezhet Boskin szerint a hadikiadások „ésszerűsítése”.

Boskin a lakossági és a vállalati megtakarítások összegét úgy látja bővíthetőnek, hogy a kormány kevesebb hitelt vegyen fel, ugyanakkor maga is „spóroljon” a költségvetési hiány lefaragásán keresztül.

A szabadkereskedelem elkötelezett hívének tartja magát, s így ellenzi a protekcionizmust. A vállalatok és kormányzat kapcsolatát szerinte továbbra is a deregulációnak kell jellemeznie; a hatóságoknak — akárcsak Reagan elnöksége idején — vissza kell vonulniuk és engedniük kell érvényesülni a piaci viszonyokat és törvényeket. Elképzelése szerint a következő négy évben is olyan liberálisan kell majd kezelni a vállalati egyesüléseket és a cégfúziókat, mint Reagan nyolcesztendő elnöksége alatt. Boskin szerint a cégházasságok növelik a gazdasági ütőerőt és a tőke koncentrációját. Javasolja a kutatásra és fejlesztésre fordított kiadások adókulcsainak mérséklését.

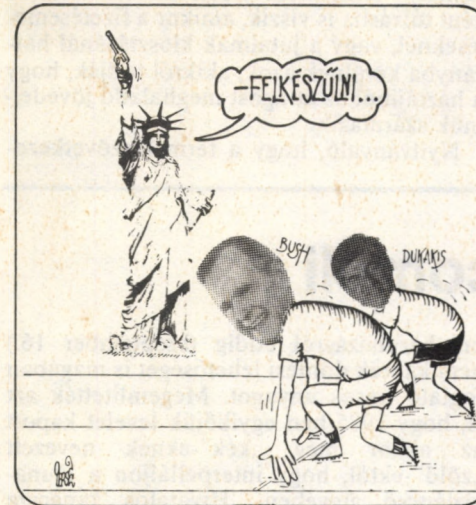
Boskin — hasonlóan az amerikai közgazdászok döntő többségéhez — világosan látja, hogy a költségvetési hiány felszámolásához elengedhetetlen lenne az adók növelése. Ilyen programmal azonban nem lehet a siker reményében a választási kampány idején előállni. De Bush megválasztása esetére Boskin hagy egy „kiskaput”: végső esetben nem zárkozik el az adóemelésről, de ez csak a fogyasztási és nem a jövedelmi szférára terjedhet ki. Gazdasági szakértők véleménye szerint Boskin — és elnöké választása esetén Bush — gazdaságpoli-

ugyanakkor a részvények adásvételekor 0,5 százalékos úgynevezett transzferadót szeretne bevezetni. Megítélése szerint az amerikai gazdaság súlyos pénzügyi gondjaiért, a termelékenység alacsony növekedéséért, valamint az amerikai árucikkek külföldi versenyképességének lemorzsolódásáért elsősorban a költségvetés, a vállalatok és a fogyasztók pazarló költsége a felelős. A megoldást a kormány és a társadalom „tisztességes” megegyezésében látja, amely vegyíti a „jó gazdaságpolitikát a jó szociálpolitikával”. E viszonylag általános megfogalmazás nagyon is konkrét elképzeléseket takar: Summers szerint elő kell segíteni a gazdaságilag elmaradott régiók fejlesztését, javítani kell a kedvezőtlen anyagi helyzetbe került dolgozók életkörülményeit. Híve az exportösztönzésnek — elsősorban új munkahelyek teremtése érdekében, s szükség esetén nem habozna importkvóta-bevezetést javasolni. Iparpolitikája tehát az export és a foglalkoztatottság bővítése érdekében nem nélkülözi a protekcionista intézkedések bevezetésének lehetőségét. (Ismeretes, hogy Reagan és Bush a protekcionizmust azért sem tartja az USA számára elfogadható kereskedelmi eszköznek, mert az ország exportőrei a külföldi partnerek várható ellenintézkedései nyomán kedvezőtlen helyzetbe kerülnének a külpiacokon.)

Adókedvezényekkel kívánja támogatni a megtakarításokat, valamint a K + F-re fordított összeget. Ugyanakkor a beruházásokat kedvezményes hitelekkel serkenteni, a végső cél, a költségvetési hiány megszüntetése érdekében. A részvények forgalmával kapcsolatos transzferadó bevezetése fiskális célok mellett azt is hivatott lenne szolgálja, hogy — Summers szerint — csökkenjen a tőzsdéken a zéróegyenleggel járó részvény-adásvételi „játékok” száma.

Bármelyik jelöltet is választják meg november 8-án az USA elnökének, a választás és a februári hivatalbalépés közötti időszakban a jövő gazdasági stratégia és gyakorlat részletes kidolgozása lesz az első számú feladat. Az általánosságokból ki kell lépni a konkrét intézkedések, a számok „mezejére” és egyértelművé kell tenni, mire is számíthatnak az amerikaiak az új elnöki periódusban. A két párt vezető közgazdászainak helyzetét nehezíti, hogy az amerikai gazdaság az első fél évben a túlfűtöttség jeleit mutatta. S amennyiben a kamatlábpolitikán és más gazdasági eszközökön keresztül a következő hónapokban nem sikerül lehűteni a gazdasági tevékenységet, nem kizárt, hogy vége szakad a több mint 70 hónapja tartó fellendülésnek, s az USA következő elnöke egy kialakuló recesszió közepette lép hivatalba.

GARA SZABOLCS

Választási hajrá

tikája sok vonatkozásban azonos a reaganomics-szal, de más megközelítéseket és más prioritásokat is tartalmaz.

A Nobel-díjak árnyéka

A demokrata párt főközgazdásza, Lawrence Summers vérbeli közgazdászcsaládból származik. Édesapja — aki Summersre változtatta a nevét — testvére a Nobel-díjas Paul Samuelsonnak, édesanyja testvére pedig az ugyancsak Nobel-díjas Kenneth Arrow. Summers „pragmatikus liberális” hírében áll, aki — hasonlóan Boskinhoz — az első számú megoldandó feladatnak a hatalmas költségvetési deficit lefaragását tartja. Amennyiben Dukakist választják elnöknek, a következő négy évben valószínűleg a „Summers-recept” kerül megvalósításra.

A jövedelemadók emelését ő sem meri vállalni és meghirdetni, de sikraszáll egyes forgalmi adók növelése mellett: véleménye szerint a költségvetési hiány csökkentése érdekében növelni kell az alkoholos italok, a dohány és a benzin forgalmi adóját,

A felsorolt tényezők fontosságának megítélésében a vezetők között nincs számottevő különbség. Mindössze annyi eltérés figyelhető meg, hogy a nagyüzemi felárakból és a tagoknak végzett szolgáltatásokból származó szövetkezeti bevétel a gyengébb eredményekkel gazdálkodó termelőszövetkezetek vezetői ítélik jelentősebbnek.

Tulajdonképpen a jelenlegi szabályozási rendszer sem teszi egyértelművé a közös gazdaságok érdekelttségét a háztáji termelés szervezésében és termékeinek értékesítésében. Kétségtelen, hogy a térszen keresztül értékesített háztáji termékek többé-kevésbé beszámítanak a közös gazdaság termelési értékébe, növelve annak mennyiségét, esetleg éppen általuk juthat a gazdaság nagyobb hitelhez vagy a térszelnők előnyösebb fizetési kategóriához.

Nélkülözhetetlen jövedelem

Ezek azonban nyilvánvalóan csak esetlegesen jelentkező előnyök, semmi esetre sem

potolja azt. Nem véletlen, hogy a megkerdezett vezetők csaknem 90 százaléka jelentősnek — 39 százalékuk pedig igen jelentősnek — ítélte a tagság háztájiból származó jövedelmét.

Áttételes konfliktusok

Magától értetődik, hogy közvetve a termelőszövetkezeteknek is érdeke a tagok számottevő többletmunkájából származó kiegészítő jövedelme, hiszen ezzel lehet ellensúlyozni az évtizedek óta hátrányosan megkülönböztetett falusi települések kedvezőtlen adottságait. A tagok életszínvonalának alakulásában a háztájira való hagyatkozást némely termelőszövetkezetekben esetenként túlzásba is viszik, amikor a fizetésesemléknél, vagy a jutalmak kiosztásánál hátrányba kerülnek azok, akikről tudják, hogy a háztájiból az átlagost meghaladó jövedelmük származik.

Nyilvánvaló, hogy a termelőszövetkeze-

Fait accompli

Kész helyzet! Ez előtt állt az a parlamenti küldöttség amelynek kíséretében — több újságíróval együtt magam is — megtekintettem a dunakiliti víztározót, a bósi erőművet, és a Nagymaros mintájának ígért greiffensteini (Ausztria) vízerőművet.

Igaz, Nagymarosnál még csak a munkagödör van készen, de a bósi erőműbe már csak a turbinákat kell beszerelni, az erőművet tápláló üzemvízcsatornába pedig csak a Duna vizét beengedni. És mivel az egész rendszer alapja, pontosabban szólva csapja a dunakiliti víztározó, annak építését egyszerűen nem lehet abbahagyni.

Összefüggő erőműrendszerrel lévén szó, dönteni már nem is igen lehet, lehetett miről. Lehet azonban élni a kormány kompromisszumkészségével. A látogatást lezáró képviselői meghallgatáson, ahol a környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter referált, úgy látszott, hogy a képviselők élni is akarnak ezzel a lehetőséggel.

A látottak és hallottak alapján a képviselők úgy vélekedtek, hogy a bős—nagymarosi vízlépcső (bnv) beruházásáról szóló kormányjelentést a képviselőház valószínűleg jelentős tartózkodással, de tudomásul veszi. Teszik majd mindezt azért, mert reális döntési alternatíva nélkül a parlament nem hajlandó a teljes felelősséget átvállalni a kormánytól. Ráadásul a kormány álláspontja sem egyértelmű. A képviselők erre a következtetésre jutottak az olyan nyilatkozatokból, miszerint: ha most kellene dönteni, nem így döntenénk.

A képviselők úgy nyilatkoztak, hogy a

bnv-beruházásról eddig (szeptember 16.) nem kaptak döntési lehetőséget is magában foglaló irásos anyagot. Megemlítették azt is, hogy 1985-ben egyikőjük levelet kapott az akkor még „kék”-eknek nevezett „zöld”-ektől, hogy interpelláljon a Duna-vízlépcső ügyében. Hivatalos tanácsra azonban a képviselőnek el kellett állnia az interpellációtól.

A látogatást lezáró értekezleten a képviselők hiányolták az opponensek jelenlétét. A hivatalos tájékoztatás ugyanis rendkívül meggyőzően csak szépet, jót és megnyugtatót mondott az óriásberuházás hatásairól. Felvetődött a kérdés, hogy vajon a kormány tud-e garanciákat adni a bnv összes pótlólagos beruházásának megvalósítására, mert az eddigi nagy vízügyi beruházások, olyan például, mint a Hanság, a Kisköre, egyike sem készült el teljesen a maga komplexitásában. Ezzel kapcsolatban hangzott el az a javaslat, hogy a bnv üzembe helyezését az országgyűlés engedélyéhez kellene kötni, hogy tudniillik csak akkor lehessen indítani, ha a parlament által megszabott és a kormány által garantált feltételek valóban teljesülnek.

A másik javaslat szerint a kormánynak nyilvánosságra kellene hoznia, hogy a bnv-hez felhasznált pénzt honnan vonja el, milyen programok megvalósítása tolódik esetleg beláthatatlan távlatokba? Mert ahogy az egyik képviselő Kossuth szavait idézte: a küzdelembe kevésbé lehet befáradni, mint a bizonytalanságba.

BONYHÁDI

A kistermelés jövője

Ahhoz tehát, hogy a közös és a háztáji között meglévő feszültség ne növekedjék, tudni kell, hogy a háztájival foglalkozó vezetők miként látják a kistermelés jövőjét, és milyen lehetőségeket látnak a közös és a háztáji összhangjának javítására.

A tanulmánynak arra a kérdésére, hogy vajon meddig maradnak fenn a háztáji és a kiegészítő gazdaságok, a megkerdezett vezetők túlnyomó többsége, 89 százaléka úgy vélte, hogy a kistermeléssel „beláthatatlan ideig” számolni kell. Alig több, mint egytizedük gondolja úgy, hogy a háztáji gazdálkodás legfeljebb még 5-10 évig marad fenn. A kistermelés jövőjébe vetett hit szempontjából tökéletesen mindegy volt, hogy az illető vezető mennyire eredményes termelőszövetkezetben dolgozik, vagy hogy mennyi az életkora, mi a végzettsége vagy a beosztása.

Vajon a közös és a háztáji gazdálkodás kétségtelenül meglévő ellentmondásai megoldhatók lennének-e a háztáji tevékenység, elsősorban a legtöbb elfoglaltságot jelentő állattartás korlátozásával? Erre a kérdésre a megkerdezett szövetkezeti vezetők túlnyomó többsége, 93 százaléka, nemmel válaszolt.

része valamennyire is gépesítve lenne, akkor a háztáji gépigénye kevésbé terhelné a közös gazdaságot. Nem is beszélve arról, hogy a háztáji területekre egészen más gépek valók, s igazán luxus, ha a háztáji parcellákon több száz lóerős óriásgépekkel forgolódnak.

Meglepő, hogy a háztájival foglalkozó termelőszövetkezeti vezetők milyen nagy arányban tették szavá a mezőgazdasági kistermelők által igénybe vehető mezőgazdasági kölcsönök kérdését. A fiatalabb korosztályhoz tartozó és alacsonyabb beosztásban lévő vezetők között ugyanis sokan vannak olyanok, akiknek nem a hagyományos, öröklött paraszti udvaron, hanem a maguk építette ház mellett, szinte a semmiből kell megteremteniük a háztáji gazdaságot. Márpedig „a mezőgazdasági kölcsön igénybevehető összege nem elegendő egy optimális méretű háztáji létrehozására” — állapította meg egy fiatal kerületvezető. „A mezőgazdasági kölcsön növelése nagyobb befektetéseket tenne lehetővé, az emberek bátrabban fognának a háztáji kialakításához” — mondja egy másik vezető. A mezőgazdasági kistermelés a nemzedékváltás előrehaladtával életformában egyre inkább vállalkozássá válik — annak pedig tökélye van.

B. P.

SZABADPIACI ÁRAK

1988. 37. hét	Mennyiségi egység	Békéscsaba	Budapest	Debrecen	Győr	Kecskemét	Komló	Makó	Pápa	Szeged	Veszprém	Zalaegerszeg
Élő csirke	kg	63,90	71,70	63,—	52,50	66,70	60,—	54,30	50,—	53,30	—	100,—
Élő tyúk	kg	49,40	70,—	53,50	47,50	56,30	50,—	46,30	30,—	50,—	—	80,—
Tefjel	liter	80,—	90,—	80,—	64,—	70,—	—	100,—	—	100,—	64,—	60,—
Tehéntúró	kg	60,—	90,—	80,—	64,—	70,—	—	58,30	—	55,—	64,—	40,—
Tojás	db	3,—	3,40	3,—	3,—	3,20	3,—	3,—	3,—	3,—	—	3,20
Burgonya	kg	8,—	12,10	6,—	11,—	9,—	13,—	8,—	10,—	10,—	10,—	12,—
Vöröshagyma	kg	12,—	17,60	14,—	15,—	8,—	14,—	8,—	12,—	8,—	20,—	18,—
Fokhagyma	kg	50,—	91,30	40,—	—	48,—	40,—	30,—	60,—	40,—	—	80,—
Fejes káposzta	kg	8,—	11,—	6,—	14,—	9,—	10,—	10,—	8,—	6,—	10,—	8,—
Kelkáposzta	kg	15,—	17,10	20,—	30,—	10,—	20,—	16,—	16,—	15,—	20,—	20,—
Paradicsom	kg	8,—	14,10	10,—	11,—	9,—	14,—	7,—	8,—	7,—	10,—	20,—
Zöldpaprika	kg	12,80	23,20	12,—	21,—	20,—	16,—	17,30	16,—	13,20	25,—	25,—
Alma	kg	20,—	23,60	10,—	—	19,—	18,—	15,—	20,—	15,—	25,—	15,—
Körte	kg	30,—	30,10	16,—	20,—	25,—	22,—	25,—	22,—	21,20	30,—	20,—
Szilva	kg	15,—	25,—	12,—	20,—	16,—	17,—	10,—	15,—	18,—	20,—	20,—
Ósziparack	kg	50,—	50,—	30,—	30,—	25,—	25,—	50,—	25,—	30,—	40,—	20,—
Szőlő	kg	25,—	33,10	20,—	30,—	28,—	40,—	35,—	30,—	25,50	35,—	30,—

NEMZETKÖZI GAZDASÁG

Amerikai konjunktúra

Sima földet érés?

Vége felé közeledik az Egyesült Államok második világháború utáni történelmének leghosszabb gazdasági fellendülési ciklusa. Az 1982 novembere óta tartó töretlen konjunktúra idén már a lassulás, a kifulladás jeleit mutatja: az amerikai közgazdászok körében teljes az egyetértés abban, hogy a belátható jövőben a fellendülés recesszióba torkollik. A viták csak a visszaesés beköszöntének várható időpontja körül vannak, a többség véleménye szerint a jelenlegi fellendülési ciklus 1990 első hónapjaiban fog „átcsúszni” recesszióba.

Az átmenet és maga a visszaesés az előrejelzések szerint nem lesz megrázó erejű, a „sima földet érés” ugyanis az 1982 óta tartó fellendülési ciklus a korábbiaktól eltérő, rendhagyó vonásai biztosítják. Az Egyesült Államokban a fellendülési szakasz általában 3-4 esztendeig szokott tartani, a mostani konjunktúra — amely egy viszonylag mély gazdasági recessziót követ — mindenestre új szakaszt nyitott az amerikai gazdasági ciklusok történetében. Napjainkban az amerikai gazdaság működése és klímája számottevően különbözik az egy évtizeddel korábbtól. A pénzügyi dereguláció például megváltoztatta a vállalatok piaci magatartását, a kamatlábak pedig azonnal reagáltak az inflációs veszélyre, nyomásra. A világgazdasági verseny az amerikai gazdaságot nyitottabbá tette, így a külkereskedelemben a korábbinál jelentősebben befolyásolja az ipar, a mezőgazdaság és a szolgáltatói ágazat teljesítményét. A szolgáltatói szektor gyors fejlődése (ebből az ágazatból származik a GNP több mint 70 százaléka!) nyomán ez az ágazat az első számú munkaadó a gazdaságban.

Szófogadóbb ciklus

A Reagan-időszak gazdasági átstrukturálódása kedvezően hatott és hat még most is a ciklusra. A szerencse, valamint az egyes gazdasági tényezők hatásaként a jelenlegi fellendülési szakasz még egy ideig „elhúzható”. Egyébként ez a célja a Bush-kormányzatnak is, valamint a központi bank szerepét betöltő FED-nek is. (Érdemes megjegyezni: a Bear and Stearns beruházói cég vezető közgazdásza, Lawrence Kudlow azt sem tartja lehetetlennek, hogy a jelenlegi fellendülést 1992-ig sikerül elnyújtani.)

Az idei esztendő elejétől az amerikai gazdaságban azonban mégis mind több jel mutat arra, hogy a ciklus a végéhez közeledik: a „klasszikus szabályok” szerint a ciklus vége előtt felpörög az infláció, csökken a rendelésállomány, növekszenek a bérek és mérséklődik a termelőkapacitások kihasználtsága. Így történt ez az idei év eddig eltelt hónapjaiban is. Az infláció — éves szinten — januárban 7,2, februárban pedig 5,2 százalékkal növekedett. (1988-ban a pénzromlás 4,5 százalékos volt.) Ugyancsak a korábbinál erőteljesebben növekszenek a termelői árak: míg 1988-ban a termelői árak emelkedése alig haladta meg a 0,5 százalékot, 1989 első negyedévében az emelkedés már 3 százalék volt. A statisztikák tanúsága szerint csökkenőben van a beruházói és a fogyasztói rendelésállomány, havonta egy-két tized százalékkal mérséklődik a kapacitáskihasználtság, ismét növekszik a munkanélküliek száma. A klasszikus szabályoknak megfelelően a FED és a kereskedelmi bankok az infláció

csillapítására emelik a leszámítási kamatlábat, valamint a prime rate-et, s pénzügyi előidézéssel igyekeznek minél tovább életben tartani a fellendülési szakaszt.

Az adminisztráció hivatalos előrejelzése szerint idén a GNP 3,2, az infláció 3,8 százalékkal fog növekedni, a munkanélküliség pedig 5,2 százalékos lesz. (Az 1988-as év megfelelő számai: 3,5, 4,5 és 5,2 százalék.) A nagy amerikai cégek és bankok, valamint a piacutató intézetek előrejelzései szerint idén a gazdasági növekedés jó esetben éri csak el a két százalékot, az infláció mértéke meg fogja haladni a 6 százalékot, a munkanélküliek aránya pedig eléri majd az aktív lakosság 5,6 százalékát. Pártatlan szakemberek véleménye szerint a hivatalos előrejelzés túlzottan optimista, s várhatóan az adminisztráció lefelé módosítja majd a nyár közepén prognózisát.

Gördülő recesszió

Mi az oka a rendhagyó ciklusnak, s milyen tényezők hatására lehet a visszaesés megvártatásuktól mentes? A FED az elmúlt években erőteljesen kezében tartotta a gazdaság monetáris szabályozását. Igen aktív, a pillanatnyi gazdasági helyzet által megkövetelt kamatpolitikát folytat, s határozottan szabályozza a pénzkibocsátást. Tavaly például a FED négyyszer emelte a kamatlábat, s ennek eredményeként a prime rate 1988 és 1989 márciusa között 8,5-ről 11,5 százalékra emelkedett. A tavalyi túlpörgött gazdasági tevékenység „lehűtése” érdekében pedig egyre kevesebb pénzt bocsát ki. Kétségtelen, hogy a FED-nek, s elnökének, Alan Greenspannak fontos szerepe van a konjunkturális szakasz elnyújtásában.

A jelenlegi ciklus rekord időtartamának az is kedvezett és kedvez, hogy a gazdaság húzóágazatai nem egy időben éltek át kisebb-nagyobb recessziókat, hanem külön-külön, időben elnyújtva. Más és más időszakban került nehéz helyzetbe az olajszek-

tor, a feldolgozóipar, a mezőgazdaság, a bankszféra. Amikor az egyes ágazatok nehézségei növekedtek, a többi ágazat kedvező konjunktúrája „besegített”, s nemzetgazdasági szinten életben tartotta a gazdasági növekedést.

Ez az úgynevezett gördülő recesszió kétségtelenül új jelenség az amerikai ágazati és nemzetgazdasági ciklusok történetében. Bár a termelőkapacitások kihasználtsága — meglehetősen magas, 84,6 százalékos szintről — csökkenésnek indult, várhatóan továbbra is magas marad ez a mutató. A gyenge dollár időszaka is „besegített”, ameddig tartott: az amerikai valuta meggyengülése fokozta a külföldi keresletet az USA-árak iránt, így az exportboom „felszívja” a kapacitáskihasználtság-csökkenés jelentős részét. Az előrejelzések szerint az amerikai gazdaság motorja idén is a kivitel bővülése lesz, s a tavalyi, mintegy 27 százalékos exportnövekedést idén is hasonló nagyságú kivitelbővülés követi. (Ezért akarja a FED most megakadályozni a dollár erősödését.) Újdonságnak számít tehát az amerikai ciklusok történetében, hogy a nagy exportkereslet számottevően tompítja a visszaesés életét. Éppen az exportboomnak köszönhető, hogy a munkanélküliség csak kismértékben növekszik, a külföldi kereslet bővülése ugyanis nagymértékben csökkenti a munkások és alkalmazottak — a belföldi kereslet visszaesése miatt egyébként indokoltnak tekinthető — elbocsátását.

Szinte biztos jele a recesszióknak a nagy raktárkészlet-felhalmozódás a termelői oldalon. A jelenlegi fellendülési ciklus végén a raktárkészletek országos szinten nem haladják meg a másfél havi készletet: a termelők ugyanis a vállalati ön-áramvonalasítási programok megvalósítása során kiemelt kérdésként kezelték a raktárkészletek alakulását, s igyekeztek tőkájüket minél gyorsabban megforgatni. A jelenlegi ciklusvégre tehát — a korábbiaktól eltérően — nem jellemző a nagy raktárkészlet, s ez a tény ugyancsak a „sima landolás” irányába hat.

Kétségtelen, hogy mind a vállalatok, mind pedig a magánfogyasztók már az év elején visszafogták keresletüket. Ez egyrészt az infláció növekedésével, másrészt a hitelek megrámulásával magyarázható. Tulajdonképpen az amerikai gazdaságpolitika egyik fő célja a fogyasztás visszafogása monetáris eszközök alkalmazásán keresztül, hiszen az ország-éveken át többet költött, mint amennyit megtermelt. Nem kétséges, hogy a költségvetési deficit fedezésére felvett külföldi kölcsönök visszafizetése a kilencvenes évek elején csak a fogyasztás további mérséklésével lehetséges.

Deficitkezelési módszerek

Az ikerdeficit megszüntetése a Bush-adminisztráció első számú célkitűzése. A tavalyi pénzügyi év költségvetési hiánya 165,1 milliárd dollár volt, egy esztendővel korábban 155,1 milliárd. Az exportboomnak köszönhetően 1988-ban 20 százalékkal mérséklődött a kereskedelmi mérleg hiánya, s a deficit 137 milliárdra csökkent. A több esztendőn át halmozódó deficitet következtében azonban az USA nemzetközi pénzügyi pozícióját a fokozódó eladósodás jellemzi. Miután a beruházási jövedelmek mérlege is negatívvá vált, a folyó fizetési mérleg magas szinten krónikusan deficitese, tavaly a hiány mintegy 140 milliárd dollár volt. A tavalyi költségvetési év végén az Egyesült Államok államadóssága 2600 milliárd dollár volt, amely összeg megfelel a GNP 53,5 százalékának. Ebből a külföldi követelések meghaladják a 350 milliárd dollárt.

A ciklus elnyújtásának fontos eszköze az úgynevezett rugalmas befagyasztás irányvonalát követő költségvetés. Ennek az a lényege, hogy a büdzsékiadások csak az infláció mértékében emelkedhetnek, s a varakozások szerint így 1993-ra teljes egészében lefaragható a hiány, legalábbis a kormány szerint. Új vonása a rekordhosszúságú ciklusnak: az Egyesült Államoknak hosszú idő óta most sikerült először elérnie, hogy a gazdasági növekedés az infláció megfékezésével ment végbe. (Tavaly és az előrejelzések szerint 1989-ben a gazdasági növekedés viszont elmaradt az infláció emelkedése mögött.) Az amerikai közgazdászok többségének véleménye szerint a havonta közzétett fontosabb gazdasági mutatók már jelzik a recesszió csirait. Nem tartják elképzelhetőnek a dekonjunktúra beköszöntését, abban azonban bizonyosak, hogy nem lesz drámai robbanás, s valószínűleg rövid ideig tart majd a recesszió. Véleményük szerint rövid időn belül újabb fellendülési szakasz kezdődik, a ciklus jellegéről azonban nem mondanak véleményt, mert megítélésük szerint a csaknem 80 hónapja tartó fellendülés és annak jellemzői megkövetelik a hagyományos cikluselmélet felülvizsgálatát.

A gabonatermesztők ultimátuma

Indokolt-e a búzaár emelése?

Egy hét múlva Péter-Pál! Ekkor jár le a téeszék ultimátuma, miszerint, ha a kormány nem emeli fel 30 százalékkal a búza árát, akkor a gazdaságok kombájnos tüntetést szerveznek. A minden bizonnyal látványos rendezvény utólagos kommentálása helyett most az Agrárgazdasági Kutatóintézetnek a gabonaár-emelés gazdasági hatásait vizsgáló tanulmányából közlünk néhány fontos megállapítást.

A búza és a kukorica hektáronkénti jövedelme az utolsó három év átlagában a felére apadt. A kukoricánál 54, a búzánál pedig mindössze 46 százaléka volt az 1981 és 1985 közötti évek átlagának. A reálértékben számított jövedelemvesztés megközelíti a 65–70 százalékot. A legnagyobb mezőgazdasági ágazatról lévén szó, ezt a veszteséget a többi ágazat képtelen ellensúlyozni.

Emiatt tíz év alatt körülbelül százezer hektárral csökkent a gabona vetésterülete. Arányait tekintve a búza vetésterülete nőtt, a kukoricáé csökkent. És mivel a kukorica hektáronként átlag 1,5 tonnával több termést ad, mint a búza, az évente megtermelt gabonamennyiség belül, bár a búza aránya nő, a megtermelhető összes gabonamennyiség csökken. Ez kedvezőtlen gazdasági láncreakciót indít el.

Kivonuló tőke

A gabona körülbelül 70 százalékát az állatokkal etetik fel, de a keveréktakarmányokhoz elsősorban kukoricára és nem az alacsonyabb energiatartalmú búzára lenne szükség. A csökkenő energiatartalom miatt romlik a takarmányok fehérje-összetevőinek hatásfoka is. Emiatt a magyar állattenyésztés évente két-három millió tonnával több gabonát használ fel, mint amennyi azonos mennyiségű és összetételű állati termékhez feltétlenül indokolt lenne. A magyarországi takarmányfelhasználás a baromfiével szemben körülbelül 20, a sertéstartásban 20-30, és a tejelő marhánál pedig 10-30 százalékkal több, mint a fejlett állattartással rendelkező európai országokban.

Mivel a búza és a kukorica termesztéséhez használt gépek alapvetően megegyeznek, ha a búzát és a kukoricát megközelítően fele-fele arányban termesztjük, a gépkapacitás külön beruházás nélkül 5-15 százalékkal nőne. Ezzel hektáronként 1500–7500 forinttal lehetne csökkenteni a lekötött tőke értékét és körülbelül 250–1100 forinttal a fenntartási, az amortizációs és a művelési költségeket.

Az elmúlt öt év során észrevehetően megindult egy olyan tőkemoszgás, amelyet

új befektetések hozama is átlagosan 16-18 százalék tőkearányos jövedelmezőség. A rövid lejáratú forgóeszközhitelt 19-21 százalékos kamatteleher mellett vehetik igénybe a gazdálkodók. Ehhez viszonyítva a hosszú távú (folyamatos) érdekeltség esetén tonnánként 5100–5600 forint közötti gabonaárakra lenne szükség, melyek még így is hét százalékkal elmaradnának az 1984 és 1988 közötti tényleges szabadpiaci áraktól, és 20–25 százalékkal magasabbak lennének, mint az 1989-ben várhatóan kialakuló átlagos nagyüzemi búza (4290 forint/tonna) és kukorica (4485 forint/tonna) termelői ára.

Rövid távú (minimális) érdekeltség megteremtéséhez elegendő lenne a 4900–5000 forintos felvásárlási ár, amely a folyamatos termeléshez szükséges tőkeviszapotlást még nem biztosítja, de a számítások szerint már megakadályozná a mobilizálható tőke tömeges kivonását a gabonatermesztésből. Ez az ár a búzánál mintegy 5-6, a kukoricánál 10-12 százalékkal haladna meg az idén várható termelői áráktól.

Értéktelen föld

A gabonatermesztés ár- és jövedelemigény-számításánál azonban nem vették figyelembe a tárgyiasult működtetőke legfontosabb elemét, a földet. Mégpedig azon egyszerű ok miatt, hogy Magyarországon a vállalati mérlegekben a földérték nem szerepel.

Tudományos módszerekkel a reális földértéket lehetetlen megállapítani. Ezt csak a tényleges földforgalom és a kiterjedt bérleti viszony alakíthatja ki. Utóbbi a közeljövő realitása lehet. Ha az összes művelt termőföld legalább 20 százalékan tartósan elválik a földtulajdon és a földhasználat, akkor a bérleti összegből már nagy biztonsággal következtetni lehet a föld értékére is. Ma azonban alig százezer hektár (főleg szántó) van a bérleti használatban, s ráadásul a hasznosítás módja sem tipikus (főleg zöldség, fóliás hajtás stb.). Ennek alapján semmilyen megbízható számítás sem végezhető.

A különböző közvetett értékelésekből egyébként arra lehet következtetni, hogy a

Külpiaci gabonaárak

*Becsült adatok

Forrás: Külkereskedelmi statisztikák

— gabonatermesztést ott folytassanak, ahol az külön támogatás nélkül is jövedelmező;

— az ár az ésszerűség mértékéig tükrözze a nemzetközi értékviszonyokat (európai nemzeti termelői árak) és a világpiaci árak konszolidálódása esetén hosszabb távon azok mértékét, arányait is.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a búza- és kukoricaárakban itthon és a világpiacra ellentétes irányzatok érvényesülnek. A tőzsdéken a búza ára mintegy 30 százalékkal meghaladja a kukoricáét (a tényleges magyar eladási árakban a különbség csak 10-12 százalék), viszont a hazai szabadpiaci kukoricaárak 1983-tól rendre magasabbak, mint a búzaárak, a különbség 5–15 százalék és ez alapvetően az igényektől eltérő kínálat függ össze.

A világpiaci árárányokból semmiképpen nem szabad azt következtetést levonni, hogy Magyarországnak búzát kell termelnie és exportálnia és ellenértékként kukoricát importálni!

A kukoricatermesztésben való érdekeltség erősítése egyúttal növeli a búzaexport lehetőségét. A kukorica hiánya miatt ugyanis évente 1,3 millió tonna búzát kell kényszerből takarmányozási célra fordítani és az időjárástól is függően 0,5-1,0 millió tonna étkezési búzát kell takarmánybúzává átminősíteni.

Ha lesz elég kukorica, akkor a ma feleltett búza nagy részét exportálni lehetne — ha sikerülne jobb minőséget termelni.

termelnek. A felemelt gabonaárak mellett ebből a mennyiségből csak akkor nem lenne áru, illetve csak abban az esetben lenne megelőzhető a tömeges állatlévágás, ha az állati termékek áraiban is megközelítőleg megtérülne a régi és az új gabonaár különbözete.

Az állattartó kis- és nagyüzemek évente ötmillió tonna gabonát vásárolnak. A drágább vételár és a várhatóan kedvezőbb gabonaválaszték következtében (több kukorica kerülhet piacra) egyrészt mérsékelhetik vásárlásaikat, másrészt valószínűleg nagyobb mértékben fordulnának az alternatív hasznosításra nem alkalmas takarmányok (gyep, melléktermék) felé. A kis- és nagyüzemi takarmányszerkezet ilyen átalakulásának eredményeként körülbelül félmillió tonnával nőhetne az exportálható gabona mennyisége.

A tej-, a vágómarha- stb. árakat a gabonaár-emeléssel összefüggésben csak olyan mértékben szabad emelni, hogy megszűnjön a gabona (és más abrak) eddigi mennyiségű, illetve arányú etetése, viszont legalább olyan áremelést kell végrehajtani, hogy a rendkívül alacsony színvonalú tömegtakarmány-termelés valamint gyepgazdálkodás és melléktermék-felhasználás ténylegesen nagy tartalékát a termelők kihasználják. A tömegtakarmányt termeszto területeken jelenleg körülbelül hárommillió tonna gabonának megfelelő tápanyagot állítanak elő.

Jutna a fogyasztókra is

A jövedelemarányosítási igény egymillió hektár értékesítésre termelt ipari növény, hüvelyes, burgonya, aprómag, szántóföldi zöldség stb. esetében is jelentkezik. Ha a gabonához viszonyítva csak részleges árrendezés lesz, akkor is körülbelül 3,5 milliárd forint mezőgazdasági többletbevétellel kell számolni.

A zöldség- és gyümölcs-, valamint a szőlőtermesztésre a gabonaár emelése közvetlenül nincs hatással, elsősorban azért, mert a gabonától eltérően ebben döntően nem a nagyüzemek, hanem a kistermelők érdekeltek. A dráguló gabona mégsem lesz hatástalan a termékek áraira. Durván egymillió forinttal emelkedhetnek a termelők bevételei. A gabonán kívüli növények termesztése összességében hárommillió forint nettó többletforrást juttat(hat) a mezőgazdaságnak.

A gabonaár emelésének és belső továbbgyűrűzésének 26 milliárdos többletbevételéből a mezőgazdaság körülbelül 15 milliárdot tudna megtartani, 14,5 milliárd forint

USA: történelmi banktörvény

Az állami mentőöv

Az Egyesült Államok eddigi gazdaságtörténetének legnagyobb szabású állami mentőakciója kezdődött meg augusztus második felében. A Bush elnök által aláírt, az amerikai hitel- és takarékin-tézetek megmentésére, illetve átszervezésére vonatkozó törvény végrehajtásához a kormányzatnak a következő tíz évben 166 milliárd dollárra lesz szüksége. Ez az összeg jócskán felülmúlja az elmúlt évtizedekben a Lockheed, a Chrysler, a Penn Central vasút-társaság, valamint a New York város szanálására fordított költségvetési segélyek egyesített összegét.

Az amerikai törvényhozásban több éven át folyt a vita az egyre súlyosabb anyagi helyzetben levő takaré- és hitelintézetek állami megsegítéséről, illetve annak formájáról. Évtizedünkben csaknem ezer amerikai pénzügyintézet volt kénytelen csődöt jelenteni, s a betéteket az állam csak részben tudta kárpótolni. Míg 1980-ban a kisebb takarékin-tézetek száma az USA-ban meghaladta a négyezret, számuk az idei nyárra 2938-ra apadt. A Pénzügyminisztérium felmérése szerint a következő három esztendőben mintegy 500 pénzügyintézet lesznek kénytelenek felszámolni, s nagyon valószínű, hogy az ezredfordulóra a hitel- és takarékin-tézetek száma nem haladja majd meg az ezret az USA-ban. Ez az ezer takarékpénztár — hangsúlyozzák Washingtonban — azonban anyagi erejét tekintve stabil és nyereséges lesz. Legalábbis ezt hivatott elősegíteni az új törvény.

Az Egyesült Államokban működő kisebb, helyi jellegű hitel- és takarékin-tézetek anyagi helyzetének „megroggyanása” több tényező következménye. Erejükön felül nyújtottak lakás- és házipítési hiteleket, s ezt ellensúlyozandó, igencsak belevetették magukat a túlságosan is kockázatos kötvény- és ingatlanügyletekbe. Tartalékaik időközben véstesen leapadtak, sőt el is fogytak. A tartalékok és a forgatóke feltöltése érdekében az átlagosnál jóval magasabb kamatokat kínáltak leendő betéteseiknek. Egy ideig sikerült is betömni az új takarékin-tézetekkel a réseket, a tartalékok azonban továbbra sem nyújtottak elégséges fedezetet a betétek és a kamatok kifizetéséhez.

Kisbankok bajai

A nyolcvanas években megszokott látvány-nyá vált az Egyesült Államokban, hogy a feldühödött betétesek hosszú sorokban állnak a bezárt takarékpénztárak előtt. Miután a kisebb pénzügyintézetek iránt a lakosság bizalma igencsak megrendült, szinte egyszerre akarta mindenki kivenni a pénzt a bankokból. Mivel ehhez nem állt rendelkezésre elegendő pénz a bankoknál, kénytelenek voltak tömegesen csődöt jelenteni.

Jól jellemzi a kialakult helyzetet, hogy jelenleg 262 pénzügyintézet fizetéseképtelen az országban, a náluk elhelyezett megtakarítások összege — papíron — 89,3 milliárd dollár. Egyelőre ezek a bankok képtelenek ennek az összegnek akár csak egy töredékét is visszafizetni. A 262 pénzügyintézet közül 72 texasi, 27 louisianai, 22 kaliforniai, 13 pedig floridai. A texasi bankok „előkelő” helyezése elsősorban azzal magyarázható, hogy a déli államban az olajipar elsoványodása súlyos gazdasági helyzetet idézett elő.

Egyetlen állam sem engedheti meg magának, hogy a lakossági hitel- és takarékin-tézetekben megrendüljön az állampolgárok bizalma. A tekintély, a bizalom, valamint a fizetőképesség helyreállítása érdekében a törvénybe foglalt állami „mentőöv” meglehetősen szigorú előírásokat tartalmaz, ame-

lyek a következő években teljesen átalakítják a bankszférának ezt az üzletágát.

Szigorú előírások

A törvény előírja, hogy a pénzügyintézeteknek csökkenteniük kell részvételüket a kötvény- és ingatlanügyletekben, tevékenységüket elsősorban a lakás- és házipítési hitelek nyújtására kell összpontosítaniuk. A korábbi 60 helyett 70 százalékot kell képviselnie ennek az üzletágnak a tevékenységében. Ezentúl minden 100 dollár nyújtott hitel után a pénzügyintézeteknek másfél „kézzelfogható” (tehát nemcsak a könyvekben létező) dollárt kell tartalékolniuk. 1995-től ez az összeg 100 dolláronként 3 dollárra emelkedik. A kormány és a törvényhozás ettől a kötelezettségtől azt várja, hogy a pénzügyintézetek csökkentik részvételüket a kockázatos beruházásokban és hitelnyújtásokban.

Az amerikai kereskedelmi bankok, valamint a hitel- és takarékin-tézetek eddig minden náluk elhelyezett 100 dollár után, 8, illetve 20,8 cent „biztosítási” díjat fizettek be a költségvetésbe. Ezért „cserébe” a kormány szavatolta az elhelyezett betétek visszafizetését 100 ezer dollár összegig — bankcsőd esetén is. Az új törvény értelmében a kereskedelmi bankok, valamint a takarékin-tézetek minden 100 dollár után 15, illetve 23 centet kötelesek befizetni a költségvetésnek tartalék céljára. A sok egyéb, a felelősebb banki gazdálkodást és nagyobb tartalékképzést kikényszerítő intézkedés mellett szervezeti változásokra is sor kerül.

Az amerikai hitel- és takarékin-tézetek eddigi felügyelő testülete, a szövetségi építkezési hitel bankbizottság megszűnt, s helyébe a pénzügyminisztériumhoz tartozó takarékin-tézet felügyeleti hivatal lépett. Új szervezet foglalkozik a hitelek és a betétek biztosításával is. Az új, szövetségi szintű ellenőrző és felügyeleti szervek és hivatalok jogköre meglehetősen széles. Kezdeményezhetik a bajba jutott pénzügyintézetek bezárását, felszámolását — s természetesen a betétesek kielégítését a szövetségi tartalékokból —, javaslatot tehetnek a pénzügyintézetek egyesülésére, illetve a kereskedelmi bankok által való felvásárlásra.

Korábban a törvény csak arra nyújtott lehetőséget, hogy a nagy kereskedelmi bankok a bajba jutott hitel- és takarékin-tézeteket vásárolhassák fel. Az új törvény zöld jelzést ad a kereskedelmi bankoknak az egészséges pénzügyintézetek felvásárlására is. Szakértők véleménye szerint ez a szabályozás igen előnyös a nagybankok számára, mert így a Citicorp, a Wells Fargo és a többiek számottevően növelhetik részesedésüket a lakossági takarékin-tézetekben. A lakás- és házipítési hitelek nyújtására, valamint a lakossági takarékin-tézetekre szakosodott pénzügyintézeteknek a jövőben nagyobb versennyel kell számolniuk a kölcsönnyújtás területén is. Az üzletágba ugyanis mind több nagybank és hitelintézet „száll be”, olyan „márkák”, mint a Sears Roebuck és a Citicorp.

A törvény elnöki aláírása után a kormány azonnal hozzájárult a hitel- és takarékin-tézetek üzletág állításához. Szeptember végéig — tehát az idei pénzügyi esztendő befejeztéig — 15 milliárd dollárt fordítanak a bajba jutott bankok megsegítésére. Már az első nap 215 milliót fordítottak három kisebb pénzügyintézet betéteseinek „kifizetésére”, illetve a bankok felszámolására. (Érdemes megjegyezni, hogy az USA-ban azért kiemelkedően nagy a kisebb pénzügyintézetek száma, mert a nagyobb vállalatok — például a Ford — is működhetnek „melléüzemként” hitelekkel és takarékin-tézetekkel foglalkozó alapokat és bankokat.)

Vita a finanszírozásról

A törvényhozási viták során heves összecsapásokat váltott ki annak a kérdésnek, hogy ki finanszírozza a hitel- és takarékin-tézetek rendszerének megmentését, illetve megreformálását. Sokan amellet kardoskodtak, hogy a dollár-tízmilliárdokat a költségvetés biztosítsa. A Gramm—Rudman törvény értelmében az USA költségvetési hiányát fokozatosan — 1992-ig — le kell faragni, majd egyensúlyba kell hozni. A költségvetési hiány megszüntetését tehát szigorú „menetrend” és automatizmusok sora szabja meg, illetve szabályozza. Bush elnök is olyan megoldásnak volt a híve, amely a

költségvetés megkerülésével menti meg a takarékpénztárakat. Nem kis összegről, 166 milliárd dollárról van szó. (Összehasonlítá- sul: az USA költségvetésének hiánya tavaly meghaladta a 150 milliárd dollárt.) Ez az összeg 10 esztendő alatt kerül felhasználásra. Ebből 50 milliárdot fordítanak a jelenleg fizetéseképtelen pénzügyintézetek ügyeinek rendezésére, 40 milliárdot az 1988-as bankcsődök magánbetéteseinek kártalanítására, 33 milliárdot a következő években várható bankcsődök következményeinek felszámolására, 43 milliárdot pedig kamatfizetésre. Ez utóbbi összeg annak az 50 milliárd dollár értékű kincstári kölcsönnek a kamatos kamata, amelyet a jelenleg fizetéseképtelen pénzügyintézetek ügyeinek rendezésére bocsátanak ki kötvények formájában.

Egy számítás szerint a 166 milliárd dolláros mentési akció csaknem kétharmadát az adófizető polgárok, 62 milliárd dollárt pedig az érintett és talpon maradó pénzügyintézetek fedezik. A költségvetés kiadási rovatát tehát a pénzügyintézetek mentőakciója közvetlenül nem terheli. A lakosság hozzájárulásából érdemes megemlíteni az 50 milliárd dolláros kötvényvásárlást — valamint a kamatokat — és a közvetett hozzájárulást a pénzügyintézetek biztosítási kötelezettségeinek teljesítéséhez. A pénzügyintézetek a különböző befizetések révén 62 milliárd dollárral járulnak hozzá „megroggyant” társaik tartozásainak kifizetéséhez, illetve azok egy részének megmentéséhez. Az adófizető polgárok most nem ágálnak a rájuk nehezedő terhek miatt. Ebben az esetben ugyanis szívesen járulnak hozzá a kiadásokhoz, hiszen a korábbinál jóval nagyobb biztonságban, áramlagon garantálva tudhatják megtakarított pénzüket.

Átfogó struktúraváltás

Az amerikai bankszakértők véleménye szerint a 166 milliárd dollárt igénylő átfogó mentőakció csak a tüzoltást szolgálja, külön feladat lesz majd az évezred végén az akkorra mintegy ezer pénzügyintézetből álló hitel- és takarékin-tézetek nyereségesítése tétele. Szerény becslések szerint ehhez további mintegy 140 milliárd dollárra lesz majd szükség. A pénzügyintézetek tekintélyének és erejének helyreállítását szolgálja az az évi 75 millió dollár is, amelyet az Igazságügyi Minisztérium kap az ágazat visszaéléseinek felderítésére, a nyomozások lefolytatására. Számottevően emelkednek a büntetések tarifái is.

A szenátus bankbizottságának elnöke, Don Riegle az új törvényt történelminek nevezte, s véleménye szerint a törvény segítségével az amerikai pénzügyi rendszer legátfogóbb átstrukturálására kerül majd sor a harmincas évek óta eltelt időszakban. S az sem mellékes, hogy a törvény elfogadtatása a kongresszusban és a szenátusban Bush elnöksége első évének egyik legnagyobb sikere.

Földön, vízen és a levegőben

ÉLETVESZÉLYBEN!

(Folytatás az 1. oldalról.)

dok kellenének. De ha ez sikerülne is az ezredforduló táján, a legjobb esetben is csak a felszíni vizek 1975-ös minőségét lehetne helyreállítani.

„Lélegezni akarunk”

A hazai környezetvédelem egyik kulcskérdése az ivóvízkészlet megóvása. Bár a vízművek védelmét jogszabályok garantálják, annak betartása, betartatása sok helyütt elmarad. A közvetlen védelem többnyire talán megoldott, hiszen az ivóvízkutakat általában kerítéssel védik, de a környék és a vízgyűjtő terület távolabbi része kiszolgáltatott a szennyeződésnek.

Magyarországon, főleg az ipari üzemek közelében súlyos a légszennyeződés. Budapesten például a határérték feletti nehézfém-szennyezettség van a XI. kerületi kelenföldi ipartelepeken, a XIII. kerületi Akkumulátorgyár, a XVIII. kerületi Kőolajipari Gépgyár, a XXI. kerületi Csepel Művek és a XXII. kerületi Metallokémia körzetében. Jelentős méretű a fluorszennyeződés Ajkán, Inotán és Várpalotán.

A lebegő és ülepedő porszennyezettség Ajkán, Dorogon, Dunaujvárosban, Lábatlanban, Ózdon, Várpalotán és Tatabányán jócskán meghaladja a megengedett mértéket.

A városok nagy forgalmú útjai mentén a közlekedési csúcsidekban tűrhetetlen mértékű a korom-, a szén-, hidrogén- és az ólomkoncentráció. A budai Mártírok útja lakói tüntettek először ez ellen, mondván: „Lélegezni akarunk”.

Mit csináltak Magyarországon?

Ez persze nem sajátos magyar probléma. A fejlett országok is küszködnek, pontosabban szólva küszködtek emiatt. A légszennyezés csökkentése miatt többek között a lakossági és a kommunális fűtést szilárd tüzelőanyagról átállították olajra vagy földgázra. Az erőművek, a cement- és mész-művek, a kohók porkibocsátását porleválasztó berendezésekkel csökkentették. Kis fogyasztású, katalizátorral felszerelt autókát és ólommentes benzint használnak.

Hogy Magyarországon ebből mit csináltak meg, vagy mit lehet megcsinálni? Egyes városok-

A környezeti egészségi károk gazdasági kihatásai (1986–88. évi adatok alapján)

Költségek	ezer Ft/év
Táppénz	3 208 620
Kórházi ápolás	6 050 616
Rokkantsági nyugdíj	333 060
Gyógyszerfogyasztás	946 000
Szakrendelés, mentőszolgálat	888 000
Egyéb egészségügyi szolgáltatás	1 242 000
Összesen:	12 668 296
Veszteségek	
Aktív korban meghaltak	
termelés kiesése	3 636 052
Aktív korú rokkantak	
termelés kiesése	552 240
Táppénzen levők	
termelés kiesése	18 686 680
Összesen:	22 874 972
Károk összesen:	35 543 258

ban, városrészekben átálltak a távfűtésre. Az erőművek és a cementgyárak többségét felszerelték porleválasztóval. Néhány utcából, városnegedből kitiltották az autóforgalmat. Aminek persze többnyire csak elvi jelentősége van. Példa rá a budai Vár, ahová, ellenőrzés híján, csak az nem hajt be, aki nem akar.

Egyébként is a hazai gépkocsihelyzet katasztrofális. Az automatizálás zabálja a benzint és okádja a füstöt. Hiába szüntetik meg például 1992-től a kétütemű autók importját, amíg nem lesz egy, a kocsik élettartamát progresszíven követő adórendszer, tehát minél öregebb a kocsi, annál többet kelljen fizetni érte, az autótakat pedig használják, amíg szét nem esnek.

Elfogadhatatlan az az álláspont, amely szerint a közlekedési szennyezés ellen csak a szmogriadó időnkénti elrendelésével kell, lehet védekezni. Egy korszerű gépkocsipark megteremtése jelentős társadalmi, energiatakarékosági és iparpolitikai érdek mellett tulajdonképpen a leghatékonyabb környezetvédelmi beruházás lenne.

BONYHÁDI PÉTER

Ön mindenképpen nyer,
ha beruházásai előtt konzultál
a **Varihold Kft.**-vel!

Nincs tálalás? Van tálalás?

Politikai fék

A hazai környezetvédelem, mint önálló és súlyos közprobléma 1968 után kezdte foglalkoztatni elsősorban az értelmiséget. A kezdeti aktivitást a politikai hatalom a hetvenes évek közepén — a gazdasági reform visszafogásával párhuzamosan — lefékezte, egyrészt azért, mert nyilvánvalóvá vált a környezeti problémák elválaszthatatlansága az akkori ipari és gazdasági szerkezetétől, másrészt bizonyos ideológiai megfontolásokról is. (A Római Klub részben a környezeti ártalmak veszélyeit taglaló első jelentése után, e sorok írójának volt alkalma egy interjú alkalmával megkérdezni ez ügyben az akkori vezető politikusok egyikét.) A hosszasan és körülményesen kifejtett válasz lényege az volt, hogy a környezeti bajok miatti aggodás nem más, mint a végveszélyben vergődő kapitalizmus figyelemelterelő „hadművelete” a lényegi bajokról, amúgy pedig a környezeti ártalmak egy, a fejlett szocializmust építő társadalmat nem veszélyeztetik, már csak azért sem, mert — úgymond — máris „dolgozunk a hatékonyan működtethető környezetvédelmi intézményrendszer kialakításán”.

És valóban: alig fél évtized múltával kiépült a környezet- és természetvédelem államigazgatási szervezetrendszer, egyúttal megkezdődött a spontán szerveződő társadalmi csoportosulások diszkreditálása, majd kifejezett üldözése — és ezzel a problémát megoldottnak tekintették. Am a probléma nem „oldódott meg”, ezért a nyolcvanas évek elején — a környezet akkor már jól érzékelhető és főleg feltűnően gyors romlása miatt — a spontán társadalmi csoportosulások működését egyre inkább politikai ellenállásként kezelték és egyfajta állami intézkedéshullámmal válaszoltak, formálisan és legfőképpen látszólag növelve — minden gyakorlatilag is értékelhető eredmény nélkül — a hivatalos környezetvédelmi szervezetek hatalmát. Elvileg érvényes határozatok, rendelkezések irták elő, hogy a beruházási javaslatokat kifejezetten környezetvédelmi szempontokból is véleményezni kell, sőt kötelezően előírták a megfelelő hatástanulmányok elkészítését is. Csakhogy: Magyarországon ma sincs felkészülve a rendszerszemléletű komplex vizsgálatokra, amelyek során egy-egy nagyberuházás elhatározása előtt feltárnák a természetes és a mesterséges környezet, a társadalmi és a gazdasági környezet és nem utolsósorban a politikai és a művelődési környezet kölcsönhatásait. Ráadásul hiányoznak — legfőképpen a korai politikai üldözések miatt — a független és elkészült szakértői testületek is. Ezért is történt, hogy a sok vitát kiváltó bős—nagymarosi vízelvezetőrendszer esetében az ökológiai hatásvizsgálatok nem a műszaki tervek elkészítésével együtt történtek, illetve, hogy a vizsgálatok csak részlegesek és összehangolatlanok voltak. Az eredmény ismert: e tipikusan gazdasági akció napjainkra tipikusan politikai kérdéssé vált, mint ahogy a hazai környezetvédelem is változatlanul érzékeny politikai kérdés.

Egy százalék környezetvédelemre

A KSH Beruházási és Építőipari Statisztikai főosztályának adatai szerint a veszélyeshulladék-tárolókra, a szennyvíztisztítókra, valamint a légszennyezés csökkentésére az állami és szövetkezeti vállalatok 1988-ban több mint 12 milliárd forintot költöttek. Az előző évinél 170 millió forinttal, 1,4 százalékkal kevesebbet. Az elkészült és üzembe helyezett környezetvédelmi beruházások értéke 10,2 milliárd forint volt, 1,7 milliárd forinttal, 13 százalékkal kevesebb, mint 1987-ben.

A környezetvédelmi beruházások növekedésének megtorpanása azt is jelentette, hogy hányaduk 1988-ban a nemzeti jövedelemből 1,0 százalékra, a GDP-ből 0,9 százalékra mérséklődött az 1986–1987. évek átlagában elért 1,3, illetve 1,0 százalékhöz képest.

A környezetvédelmi beruházások rendeltetés szerinti összetételében 1988-ban — 50 százalékkal — továbbra is a vízvédelmi beruházásoknak volt a legnagyobb súlya: bár pénzügyi teljesítésük 12 százalékkal, hányaduk pedig 6 százalékponttal maradt el az előző évitől.

A vízvédelem, a szennyvízelvezetés és szennyvíztisztítás beruházási költségigénye igen magas. Például 1988-ban egy folyó méter új szenny- és csapadékvíz-csatorna megépítése átlagosan öt-ezer forintba, napi egy köbméter új szennyvíztisztító kapacitás üzembe helyezése 22 ezer forintba került.

A mérgező hulladékok elleni védelem keretében 1988-ban nagy ütemben folytatódott a dorogi gyógyszeripari hulladékégetőmű, valamint az aszói veszélyeshulladék-lerakó építése. Az aszói lerakó az idén már fogadta az első szállítmányokat, s Dorogon is megkezdődött a próba-üzem.

A vállalati környezetvédelmi beruházások összetétele (százalék)

A beruházás rendeltetése	1986	1987	1988
A termőföld védelme	11,7	16,2	15,1
Vízvédelem	71,8	55,7	49,9
Levegőtisztaságvédelem	9,6	10,3	13,5
A hulladékok káros hatása elleni védelem	4,8	13,4	15,3
Egyéb környezetvédelem	2,1	4,4	6,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

A levegőtisztaság védelmére költött pénz 28 százalékkal, részesedése 3 százalékponttal emelkedett az előző évihez viszonyítva.

Sokat költöttek a zaj- és rezgésvédelmi beruházásokra. Az erre fordított pénz 1988-ban 141 százalékkal, aránya — 1,5 százalékponttal — 2,5 százalékra emelkedett.

Az élővilág védelmével kapcsolatos beruházások és a természetvédelmi beruházások hányada az összes környezetvédelmi beruházásból 1988-ban egyaránt 0,3-0,3 százalék volt. Dinamikájuk viszont teljesen ellentétesen alakult: amíg az élővilág védelmével kapcsolatos beruházások teljesítése mintegy 42 százalékkal csökkent, addig a természetvédelmi beruházások több mint négyszeresükre emelkedtek.

Külföldi működőtőke az USA-ban

Kiárúsítás vagy életelixír?

Évtizedünkben drámai módon megnövekedett és felerősödött a külföldi működőtőke behatolása az amerikai gazdaságba, s ennek kapcsán egyes vezető közgazdászok az óceán túlsó partján megkondították a vészharangot: vigyázat, kiárúsítják Amerikát! A gazdaságpolitikusok és a közgazdászok többségének véleménye szerint azonban ilyen veszélyről nincs szó, s ma már egy korszerű nemzetgazdaság sem nélkülözheti a külföldi működőtőke áldásait, jótékony hatásait. Norman Glickman és Douglas Woodward „Az új versenytársak” című gazdasági bestsellerükben pedig már arról írnak, hogy a külföldi tőke beáramlásának megszűnése, vagy lelassulása igen kedvezőtlen hatást gyakorolna az Egyesült Államok gazdasági növekedésére, kikényszerítené a kamatlábak növekedését, s végső soron ellentétes lenne az USA gazdasági érdekeivel.

Az amerikai vállalatok felvásárlására, részvények egy részének megszerzésére, valamint az új cégek alapítására fordított külföldi beruházások összege 1980-ban 90 milliárd dollár volt, az idei esztendő elején viszont már meghaladta a 304 milliárd dollárt. Számítások szerint jelenleg az amerikai nemzeti vagyon mintegy 5 százaléka van külföldi kézben vállalatok és ingatlanok formájában. A külföldi működőtőke további ütemes beáramlásának hívei hangsúlyozzák, hogy ez az arány távolról sem veszélyezteti az Egyesült Államok nemzetbiztonsági érdekeit.

A hivatalos Washington azonban — éppen a nemzetbiztonsági okokra hivatkozva — megkülönböztetett figyelemmel kíséri a külföldi tőke érdeklődését és behatolását az ország repülőgépiparába, szerszámgép- és félvezetőgyártásba. Szakértők véleménye szerint nem véletlen, hogy az utóbbi időben felértékelődött a szerepe a törvényhozás mellett működő külföldi beruházási bizottságnak, amelynek tevékenységében többek között a kereskedelmi, a pénzügy-, az igazságügy-, valamint a hadügy-minisztérium képviselői is részt vesznek. Ez a bizottság — amelyet korábban amolyan papirtigrisnek tartottak — az utóbbi időben mind több jelentést és javaslatot készít a külföldi működőtőke kérdésében az Egyesült Államok elnöke részére.

Az élen: Anglia és Hollandia

A közhiedelemmel ellentétben az amerikai piacon nem a japán beruházók a legaktívabbak. A statisztika tanúsága szerint a legtöbb működőtőke Nagy-Britanniából áramlik be az országba: míg 1979-ben 9,8 milliárd, 1988 végén már mintegy 90 milliárd dollár brit tőke működött az amerikai gazdaságban. Ezzel az összeggel a szigetország vállalatai lettek az USA első számú külföldi investorai, részesedések az összes külföldi működőtőkéből eléri a 29 százalékot. Az angol cégek tavaly mintegy 400 amerikai vállalatot vásároltak meg, illetve szereztek meg részvényeket több mint 10 százalékát, összesen 32,5 milliárd dollár értékben. A British-American Deal Review szerint az elmúlt öt esztendőben a britek többet fordítottak beruházásra az USA-ban, mint saját hazájukban. 1988-ban a szigetország vállalatai több, úgynevezett megafelvásárlást hajtottak végre.

A Grand Metropolitan élelmiszeripari és szállodai óriáscég 5,75 milliárd dollárért vásárolta meg az USA egyik legnagyobb élelmiszer- és vendéglátóipari konglomerátumát, a minneapolis-i székelyi Pillsburyt. Az elsősorban a dohányiparban és a biztosítási üzletágban érdekelt BAT Industries 5,2 milliárd dollárt fizetett ki a Los Angeles-i Farmers Group biztosítótársaságra. Emlékeztetés esemény volt az amerikai Standard Oil felvásárlása, amely 7,6 milliárd dollárért került a British Petroleum tulajdonába.

A brit beruházók azért fektetik be pénzüket az óceán túlsó oldalán, mert — véleményük szerint — az Egyesült Államokban „otthon érzi magát” a tőke, s az sem mellékes szempont, hogy az USA hatalmas és stabil felvevőpiac és meglehetősen gyors a tőke megtérülése.

A külföldi beruházók sorában a holland cégek foglalják el a második helyet, részesedésük 1989 elején 17 százalékos volt. A cégfelvásárlók sorából kiemelkedik a Shell-csoport, valamint az Unilever: ez a két holland nagyvállalat összesen 9 milliárd dollárt fordított amerikai cégek bekebelezésére. A holland vállalatok az elmúlt tíz esztendőben több mint 52 milliárd dollárt fordítottak amerikai cégek teljes felvásárlására, illetve részvények egy részének megszerzésére.

A japán beruházók elsősorban az amerikai pénzpiacra „jeleskednek”. Hatalmas mennyiségben (és értékben) vásárolnak értékpapírokat, kormánykötvényeket, kincstárjegyeket. Ezzel egyrészt „fedezik” az Egyesült Államok költségvetési hiányának egy részét, másrésztől viszont — közvetett módon — növelik az USA külföldi adósságainak összegét. A működőtőke-importban a japán beruházók a harmadik helyet

foglalják el az amerikai gazdaságban: részesedésük 16 százalékos, a beruházott tőke nagysága megközelíti az 50 milliárd dollárt. A múlt év legnagyobb összegű japán cégfelvásárlása a Firestone gumipari óriás cég bekebelezése volt: a Bridgestone 2,7 milliárd dollárért vásárolta meg amerikai versenytársát.

Az amerikai cégek felvásárlására eddig fordított 304 milliárd dollárnyi összegből a kanadai vállalatok 8, a nyugatnémetek 7, a svájciak 5, a franciák pedig 4 százalékkal részesednek.

A piacgazdaság része

Az USA kereskedelmi minisztériumának adatai szerint az ország feldolgozóiparban a külföldi érdeklőségű cégek foglalkoztatják a dolgozókat 8 százalékát, s a külföldi tőke tartja ellenőrzése alatt a feldolgozóipari állóeszközök több mint 12 százalékát.

A külföldi tőke behatolása eddig a vegyiparban volt a legsikeresebb: az elsősorban angol és nyugatnémet cégek agresszív beruházási tevékenysége „eredményeként” ma az amerikai vegyipari dolgozók 45 százalékát foglalkoztatják külföldi érdeklőségű vállalatok (1980-ban ez az arány nem haladta meg a 20 százalékot). Ma már az USA 10 legnagyobb vegyipari vállalatának 40 százaléka működik teljes vagy részleges külföldi érdeklőségként.

Jól jellemzi a külföldi működőtőke érdeklődését és behatolását az építőanyag-iparba, hogy az idei év végére az ágazat foglalkoztatottainak 50 százaléka fog külföldi érdeklőségű amerikai székelyű vállalatnál dolgozni. Az amerikai gumibroncsgyártás 40 százaléka az idén már

ugyancsak külföldi érdeklőségű cégektől kerül piacra.

Detroit ma már nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy az USA-ban nyolc teljes, illetve részleges japán tulajdonban lévő autógyár termel, s kétszázra tehető a külföldi — elsősorban japán — érdeklőségű autógyártó cégek száma az Egyesült Államokban és Kanadában összesen. Számítások szerint 1990-ben az amerikai autógyártás 10 százaléka az USA területén működő japán tulajdonú autógyárakból kerül majd ki.

Hasznos megmértetés

Noha az elmúlt évben az amerikai acélpipar egyetlen nagyobb vállalata sem került külföldi kézbe, a kisebb acélpipari cégek vesztik el függetlenségüket felvásárlások, illetve vegyes vállalati formában. Elsősorban a japán működőtőke vett szemet a kisebb amerikai acélpipari cégekre abból a megfontolásból, hogy az USA-ban tevékenykedő japán autógyárak szívesebben vásárolnak lemezeket helyi japán érdeklőségű gyártóktól. Noha egy-egy amerikai ipari ágazat hathatós védelmet kér a törvényhozástól a külföldi működőtőke fokozódó beáramlásának szabályozására, Washington egyelőre nem készül korlátozásokra. A törvényhozás és a kormányzat a külföldi tőke növekedését a termelésben és a szolgáltatásban elengedhetetlen és fontos részének tekint. A tapasztalatok szerint — s ez igaz a OECD-országok mindegyikére — a teljes körű cégfelvásárlások, valamint a vállalati részvények egy részének külföldi tulajdonba kerülése számos kedvező hatással jár a tőkebefogadó gazdaságokra.

Az amerikai cégeknek például a belföldi piacon az import helyett mindinkább a „helyi külföldi” versenytársakkal kell megküzdeniük. Ez egyfajta megmértetés is jelent, hiszen a termelés — amerikai földön — teljesen azonos körülmények és feltételek között folyik. Nem kétséges, hogy a külföldi működőtőke erőteljes behatolása az Egyesült Államokba „tisztá” amerikai cégeket a termelés korszerűsítésére, a hatékonyság növelésére, a termelékenység emelésére, valamint az eredményesebb marketingtevékenységre ösztönzi. A bővülő import és a növekvő helyi „külföldi” termelés az amerikai cégek mind nagyobb részét kényszeríti arra, hogy újragondolja és —formálja a vállalati stratégiát, többet fordítson a termelés korszerűsítésére, s fokozza a kuta-

tásra és fejlesztésre fordított anyagi és szellemi erőfeszítéseit.

A dollár fokozatos és tartós értékvesztése a vezető nyugati valutákkal szemben évtizedünk második felében növelte a külföldi működőtőke étvágyát és aktivitását az amerikai piacon. Ráadásul akkor zúdult és zúdul az amerikai cégekre növekvő mennyiségben a külföldi tőke, amikor egyre több vállalat kényszerül az Egyesült Államokban csődöt jelenteni, amikor a termelés korszerűsítéséhez nagy volumenű beruházásokra van szükség, amikor a K + F kiadások drasztikus növelése a talpon maradás egyik alapfeltétele. Miután sok amerikai cég elégséges anyagi eszközök híján ezeket a tőkeigényes feladatokat egy időben nem tudja megoldani, szívesen veszi a külföldi tőke infúzióját. A legtöbb vállalat nem lát semmiféle „nemzeti tragédiát” függetlensége teljes vagy részleges elvesztésében, inkább örül annak, hogy mind odahaza, mind pedig külföldön növekszik versenyképessége.

A külföldi befektetők pedig az amerikai cégfelvásárlásokat, valamint a részvénytulajdon egy részének megszerzését globális stratégiájuk szerves részének tekintik. A globalizálódást ugyanis az váltotta ki, hogy a helyi termelés egy külföldi vállalatnak általában nagyobb nyereséget hoz, kevesebb akadályt és gondot jelent, mint egy piac meghódítása az exporton keresztül. Nem véletlen, hogy jelentős számú amerikai vállalat kíván még 1992 előtt saját céget alapítani, illetve a helyi vállalatokban részesedést szerezni a Közös Piac országokban: a globalizálódás jegyében az amerikai vállalatok is fokozni akarják nem exportjellegű jelenlétüket fontosabb piacokon. (Érdemes megjegyezni, hogy ma még több működőtőke áramlik be az Egyesült Államokba, mint amennyi onnan külföldön keres érvényesülést.)

Az Egyesült Államok szövetségi és helyi hatóságai a külföldi működőtőke rohamától azt várják, hogy az egyszerű új munkaalkalmakat teremtsen, másrésztől növeli egy-egy földrajzi terület prosperitását, s ugyanakkor új életet „lehel” a stagnáló vállalatokba. A már idézett szerzőpáros mintegy végkövetkeztetéseket hangsúlyozza könyvében: „tetszik vagy nem tetszik, nincs más választásunk, mint a külföldi beruházások elfogadása. A külföldi működőtőke beáramlásának csökkenése, vagy korlátozása könnyen vezethet recesszióhoz, és az életszínvonal csökkenéséhez.

GARA SZABOLCS

„Maszek mezőgazdák” az NDK-ban

Új helyzet küszöbén?

A mezőgazdasági termelés privatizálására az NDK-ban már a nyolcvanas évek elején lépéseket tettek, az agrárpolitika reformja azonban igencsak eltér a piaci árakat is bevezetni kívánó, más szocialista országbeli elképzelésektől — írja a Neue Zürcher Zeitung. Nyílt kérdés azonban, hogy a most dúló politikai vihar mikor éri el a mezőgazdaságot és mennyiben módosítja a bukott politikai modell elképzeléseit.

Az egyéni termelés aránya az összertermelésből (százalék)				
MEGNEVEZÉS	1980	1987	1988	1988*
Vágómarha	10,1	14,1	14,2	17,8
Disznóság	11,4	14,5	15,2	17,8
Baromfi és nyúl	9,6	23,3	24,7	37,2
Tyúktojás	38,0	32,9	33,3	47,3
Méz	97,4	98,7	98,3	98,5
Gyümölcs	33,9	20,0	32,7	68,4
Zöldség	10,0	11,3	13,5	—

* Saját fogyasztás figyelembevétele nélkül

gyümölcsfát vagy bokrot kell, illetve „ajánlott” ültetni.

A termelési szerkezet ellenőrzésének eszköze pillanatnyilag is az állami átvételi garancia. Az 1984-ben végrehajtott agrárreform során ugyanis a kiskerttulajdonosok számára (szemben a szocialista szektor termelőivel és az egyéni gazdákkal) megemelték az átvételi árakat. A boltokban kilónként 4,6 márkába kerülő földieperért például 5 márkát fizetnek a kiskerttulajdonosoknak. A szabadidő mezőgazdasági termeléssel való eltöltése tehát jókora többletjövödelmet eredményezhetett.

Közben a parasztpiacok is gomba módra szaporodnak, igaz, ezeket az állam szigorúan ellenőrzi. Az árak ezeken a helyeken legfeljebb 10 százalékkal haladhatják meg az állami kiskeres-

kedelm árát. További ösztönzésül szolgál, hogy a kiskerttulajdonosok, a kisállattartók és a háztáji gazdálkodók nem fizetnek adót.

Mindezek következtében — különösen 1984 óta — lényegesen növekszik az egyéni termelők teletelvénye. Bizonyos termékekből komoly súlyuk van a lakosság ellátásában. (Lásd a táblázat adatait). Az egyéni gazdaságok teljes részesedése 1988-ban 15-16 százalék körül lehetett az ország mezőgazdasági nettó termeléséből, ami a magánparaszttal együtt mintegy 20 százalékos részarányt tesz ki.

Az egyéni gazdálkodás növekedésének azonban korlátai vannak: nincs pénz a beruházásokra, illetve közgazdaságilag többnyire értelmetlen a befektetés. Következésképp a teljesítményt csak több személyes munkával tudják fokozni, ami károsan hat a főmunkaidőre és a dolgozók egészségére.

Így hiába előírás az ellátás, különösen az önelátás színvonalának javítása, az inflációs tendenciák erősödnek, és a boltokban egyre hosszabbak lesznek a sorok, később pedig a fekete piac is kialakulhat.

És hiába az egyéni gazdálkodók többletjövödelme, ha ezzel is csak elért életszínvonalukat tudják megtartani. Ilyen körülmények között az egyéni gazdálkodóknak nyújtott kedvezményekről sem javul a lakosság közérzete.

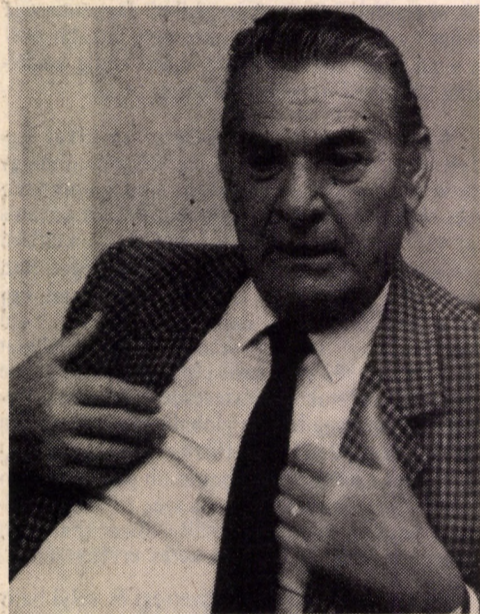
S. E.

Drága húsnak drága lesz a „leve”

Sipos Aladár: A mezőgazdaság az elmúlt tíz esztendőben hátrányos helyzetbe került. A mezőgazdasági alaptévékenység és a feldolgozóipar jövedelmezősége évek óta folyamatosan csökken. Ez két dologra vezethető vissza: egyfelől az inputárak emelkedésére, másfelől az állami támogatások drasztikus csökkentésére. Ennek következtében az agrárról nagyon kinyílt.

Mindezek alapján úgy tűnik, indokolt, hogy a termelői árak szabadon mozognak, hogy a mezőgazdaság az input áremelkedéseket tovább tudja hárítani. Továbbhárítani azonban csak a fogyasztóra lehet. Ezért a fogyasztói árak követnie kell a termelői árakat.

Mégis az a véleményem, hogy az élelmiszerárak felszabadtatását, pontosabban a napi termelői és fogyasztói árak együttmozgását nem gondolták át és ezt 1990. januárjában

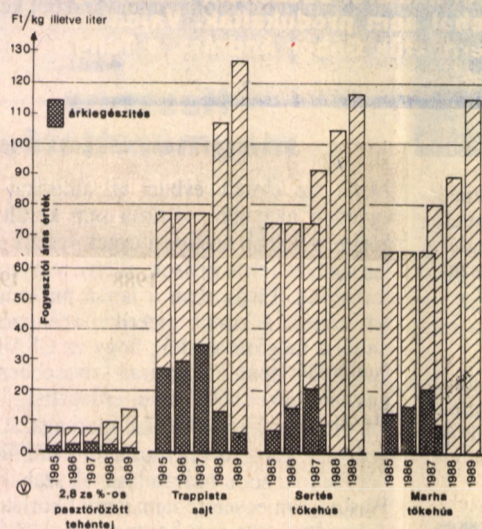
ban eléggé megdöglőn fogják bevezetni. Amikor a mezőgazdaság nem változhat a ráfordításokban, mert szükség van a kínálat, amikor infláció van, kérdés, hogy helyes-e a fogyasztói árakat így elengedni. Attól tartok, hogy ez az áremelkedés azokat a társadalmi rétegeket fogja megint sújtani, amelyek eddig is a legtöbbet szenvedtek az inflációtól: a nyugdíjasokat, a kiskeresetűeket.

Azért sem helyeslem az élelmiszerárak szabad mozgását, mert nem tudjuk, hogy ennek milyen hatása lesz magára a mezőgazdaságra. Véleményem szerint alapvetően meg fog változni a kereslet szerkezete. 5-10 éven belül ugyanis nem lehet számítani jelentősebb reálbér-növekedésre. Ez pedig szükségserűen átrendezi a mezőgazdasági termelést. A fogyasztói kereslet megváltozásának a mezőgazdasági termelésre gyakorolt hatása kiszámíthatatlan. Félek, hogy összeszűkül a piac, még több veszteséges üzem lesz, mert nem tudják a termékeiket eladni.

A mai struktúrában a világpiac hosszú távon nem partnere a magyar élelmiszer-gazdaságnak. Az, hogy az elmúlt esztendőben és még az idén is a világpiac kedvező folyamatai érvényesülnek, abból nem az következik, hogy ez a tendencia hosszú tá-

Jövőre szabaddá válnak az élelmiszerárak. A várható áremelkedés azonban nemcsak a lakosságot hozza nehéz helyzetbe, de vélhetően magát a mezőgazdaságot is. A szerkesztőség kerekasztalánál erről cserélt Hodina Péter, az Országos Árhivatal főosztályvezetője, Rednágel Jenő, MEM-miniszterhelyettes, Sipos Aladár akadémikus és dr. Spilák Ferenc kereskedelmi miniszterhelyettes

Néhány fontosabb élelmiszer fogyasztói árának és árkiegészítésének alakulása

von érvényesülne. Sőt! Nézetem szerint hosszú távon inkább árcsökkenésre vagy pedig a mai árszint stabilizálódására lehet számítani.

Hodina Péter: Elméletileg egyetértek az árfelszabadtatással, de szabad élelmiszerárakhoz megfelelő pénzügyi intézményi és

az ezt szolgáló információs rendszert kell rendelni. Meg kell határozni a beavatkozási pontokat, mert a klasszikus szabadpiac működtetése elképzelhetetlen. És most úgy tűnik, hogy Magyarországon ebbe akarunk beleugrani.

Az élelmiszerárakat csak egy komplex reform részeként lehetett volna felszabadtatni úgy, hogy minél kisebb terhelést jelentsen a lakosságnak. De ha egy komplex folyamatból egy-egy tényezőt kiragadunk... akkor az oda vezet, ahová az adóreform.

A közgondolkodás szerint az élelmiszer-termelésben kínálati piac van, hiszen a magyar élelmiszer-ágazat évről-évre 25-32 százalékkal többet termel, mint amennyit a magyar piac fel tud venni. Ez tehát kínálati piac. De csak látszólag. Valójában ez a kínálati piac Magyarországon nem érvényesül, mert az országnak a mezőgazdaságból (is) mindenáron dollárbevételeket kell kifacsarni. Ezért a termelés említett 25-32 százaléka tulajdonképpen egy külön piacot teremtettünk, pedig az élelmiszer-termelés bázisa a hazai piac.

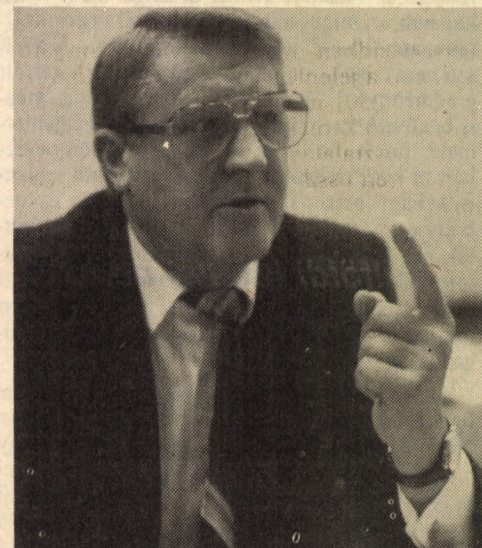
Minden termelő akkor lép ki az exportpiacra, amikor már a belföldi piacon kihasznál minden lehetősé-

get és ha a termelői kapacitását már csak az exporttal tudja jobban kihasználni. Nálunk pontosan fordított a helyzet. A kényszerűségből erőltetett mezőgazdasági exporttal valójában dezorganizáljuk a piacot. Van, aki szélsőségesen úgy fogalmaz, főleg az ideai jelenségek alapján, hogy az export ürügyén kiraboljuk a belföldi piacot.

Az exportörvény az ezt kiszolgáló szabályozás a termelők közé olyanokat is berántott, akik a hatékonyságról csak harangozni hallottak. Ennek valahogy gátat kellett szabni. Az árliberalizálás ezt csak szélsőségekkel tudja megoldani. Az árliberalizálás feltételrendszeréhez azonban versenyszabályozás is tartozik, amely például megköveteli a szerződéses fegyelmet. De Magyarországon, ha a termelő rövid ideig érvényesülő konjunktúrára, vagy ha a felvásárló dekonjunkturális hatásra számít, akkor gátlatlanul felrúgják a szerződést.

Az árliberalizálás tehát önmagában piaci intézményrendszerek nélkül visszaut a mezőgazdaságra.

Dr. Spilák Ferenc: A fejlett piacgazdaságú országokban is kézben tartják az alapvető élelmiszerek fogyasztói árát. A most piacosodó Magyarországon a liberalizálás érdekében a legkönnyebb először az árhoz nyúlni. És ebből sok gond és baj származik. Ha a piac egyéb szegmensei változatlanok maradnak, ha nincs versenyhelyzet, ha marad a forgalmi, szervezeti rend, ha megmaradnak a monopóliumok, akkor az árlibe-

ralizálás nem éri el a várt hatást és szándékot.

Miért könnyebb az Európai Közösségben például az intervenció? Mert kiszámíthatóbb a termelés ingadozása. Például a Közös Piac gyümölcs-termelésének ingadozása az elmúlt 4-5 év alatt egyik évről a másikra maximum 10 százalék volt. Nálunk ez 40 százalék. A kiegyensúlyozott termelés természetesen összefügg a termelés technikai ellátottságával. Ennek eredményeként kiszámíthatóbbá válik a konjunktúra vagy a dekonjunktúra, tehát kisebb a beavatkozó állam kockázata is.

Rednágel Jenő: Az élelmiszer-gazdaság talán legnagyobb problémája hosszú ideig az volt, hogy míg az ipari inputárakat folyamatosan felszabadtították, addig az élel-

miszerárakat hatóságilag szabták meg. Ehhez társult a támogatások leépítése, valamint az eltérő inflációs rátákon keresztül a nemzeti jövedelem aránytalan újraelosztása. Minden esetben az élelmiszer-gazdaság vált veszteséges.

Az érték alatt tartott élelmiszerárak ráadásul nyílt, vagy burkolt támogatásokat is indukálnak, például a hús támogatásával az a fogyasztó jár jobban, aki többet fogyaszt. És ezek az emberek nem az alacsony jövedelmű, legrászorultabb rétegekből kerülnek ki.

Ha a termelőknek a belföldi értékesítés nem eléggé jövedelmező, akkor a belföldi piaccal szemben az exportot részesítik előnyben. Ezt bizonyítja az ideai húsellátási probléma is. Ez a helyzet „a fogyasztói árak védelmének érdekében” szinte minden jelentős exportot folytató szakágazatban hosszabb-rövidebb ideig megfigyelhető volt.

És ha a termelés döntő részét adó belföldi értékesítés nem biztosít kellő jövedelmet, akkor az szükségszerűen visszahat a

mezőgazdasági alapanyag-termelésre, ami viszont nemcsak az exportot, hanem a belföldi ellátást is veszélyeztetheti.

Nem értek egyet azzal, hogy a monopóliumhelyzetben lévő inputok szabad áremelkedésének élelmiszerárakban való továbbhatását központiilag korlátozni kellene. A reálberek csökkenése az élelmiszer-keresletre önmagában szűkítőleg hat. Tehát indokolatlan attól félni, hogy az élelmiszereknél a költségvetésváltoztatások érdemben meghaladó árszintemelkedés következne be. Ennek ugyanis a piac szűkülése gátat szab. Más kérdés, hogy a termelési költségek dinamikus növekedésének mérséklődése, ezáltal a fogyasztói áremelkedés ütemének lassulása a mezőgazdaság inputkiszolgáltatottságának csökkentésével, a monopóliumhelyzetek további oldásával, az import liberalizálásával képzelhető csak el.

A mezőgazdasági termelőknek akár a szabad árak bevezetése, akár a jelenlegi hatósági árak rendszer fenntartása esetén számolniuk kell azzal, hogy a reáljövedelmek csökkenése következtében a belföldi kereslet egyrészt csökken, másrészt szerkezetében megváltozik. A szabadpiac rendszer már csak ezért is feltételezi egy jól működő, önálló agrár intervenciók rendszer működtetését, az olcsóbb termékek piacra tartását, sőt a belföldi és az exportpiac függvényében a termelők önkorlátozását is.

Az élelmiszerek fogyasztói árával kapcsolatos gondokat azok a korábbi elvi és gyakorlati követelmények is felerősítik, amelyek az életszínvonal-politika és az élelmiszerek fogyasztói árak közé egyenlőséget tettek. Mivel a bérék nem fedezték az előállított termékek tényleges költségeit, így a szociálpolitikai feladatok részben a fogyasztói, ezen belül az élelmiszerek árának leszorításával, illetve támogatásokkal oldottuk meg.

Egyetértek azzal, hogy a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari árak jelentős liberalizálása nem kockázatmentes lépés. De figyelembe kell venni, hogy egyetlen mezőgazdaságtól, így a magyar mezőgazdaságtól sem várható el, hogy az éves termelése a piaci igényekhez igazodva kiegyensúlyozott és zavartalan legyen. Ezt a gazdaságilag fejlettebb országokban, így Nyugat-Európában sem sikerült országokként önállóan megoldani, hanem csak egy gazdasági közösség keretein belül — megfelelő, komoly tartalékok biztosításával. Így tehát Magyarországon is olyan piaci mechanizmust kell működtetni, amely az élelmiszereknél sem zárja ki az importot.

SZABADPIACI ÁRAK

1989. 45. hét	Mennyiség	Békéscsaba	Budapest	Debrecen	Győr	Kecskemét	Makó	Pécs	Szeged
Élő csirke	kg	84,—	80,—	75,—	61,—	77,—	60,—	55,—	63,—
Élő tyúk	kg	73,—	90,—	62,—	63,—	71,—	65,—	50,—	69,—
Tejfel	lit.	90,—	93,—	100,—	70,—	70,—	125,—	—	120,—
Tehéntúró	kg	70,—	93,—	100,—	70,—	95,—	67,—	—	80,—
Tojás	db	3,80	4,20	3,80	3,50	4,—	3,50	3,60	3,50
Burgonya	kg	7,—	12,—	7,—	9,—	9,—	8,—	8,—	8,—
Vöröshagyma	kg	8,—	15,—	8,—	12,—	7,—	5,—	8,—	10,—
Fokhagyma	kg	70,—	72,—	60,—	—	50,—	70,—	50,—	40,—
Fejes káposzta	kg	8,—	11,—	8,—	15,—	7,—	10,—	8,—	6,—
Kei káposzta	kg	15,—	16,—	15,—	18,—	9,—	15,—	12,—	14,—
Paradicsom	kg	100,—	77,—	80,—	65,—	45,—	50,—	40,—	60,—
Zöldpaprika	kg	150,—	65,—	60,—	80,—	—	105,—	50,—	44,—
Paraj	kg	60,—	43,—	40,—	43,—	32,—	40,—	20,—	25,—
Szárazbab	kg	70,—	86,—	80,—	100,—	70,—	80,—	50,—	70,—
Alma	kg	22,—	21,—	15,—	18,—	16,—	15,—	18,—	18,—
Körte	kg	36,—	33,—	25,—	15,—	20,—	21,—	30,—	19,—